

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kuudes jaosto)
27 päivänä tammikuuta 2000 *

Yhdistetyissä asioissa C-104/89 ja C-37/90,

J. M. Mulder,

W. H. Brinkhoff,

J. M. M. Muskens ja

Tj. Twijnstra,

edustajinaan asianajajat H. J. Bronkhorst, Haag, ja E. H. Pijnacker Hordijk, Amsterdam, prosessiosoite Luxemburgissa asianajotoimisto J. Loesch, 11 rue Goethe,

kantajina asiassa C-104/89,

ja

Otto Heinemann, edustajanaan asianajaja M. Düsing, Münster, prosessiosoite Luxemburgissa asianajotoimisto Lambert, Dupong ja Konsbrück, 14 a rue des Bains,

kantajana asiassa C-37/90,

* Oikeudenkäyntikieli: asiassa C-104/89 hollanti ja asiassa C-37/90 saksa.

vastaan

Euroopan unionin neuvosto, asiamiehinään asiassa C-104/89 oikeudellinen neuvonantaja Arthur Brautigam ja oikeudellisen yksikön virkamies G. Houttuin ja asiassa C-37/90 A. Brautigam, prosessiosoite Luxemburgissa c/o Euroopan investointipankin lakiasiainosaston ylijohtaja A. Morbilli, 100 boulevard Konrad Adenauer,

ja

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään

— asiassa C-104/89 oikeudellinen neuvonantaja T. van Rijn

— asiassa C-37/90 oikeudellinen neuvonantaja D. Booß, avustajanaan asianajaja H.-J. Rabe, Hampuri,

prosessiosoite Luxemburgissa c/o oikeudellisen yksikön virkamies C. Gómez de la Cruz, Centre Wagner, Kirchberg,

vastaaajina,

joissa kantajat vaativat EY:n perustamissopimuksen 178 artiklan ja 215 artiklan toisen kohdan (joista on tullut EY 235 artikla ja EY 288 artiklan toinen kohta) nojalla vahingonkorvausta ja korkoja,

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (kuudes jaosto),

toimien kokoonpanossa: kuudennen jaoston puheenjohtajan tehtäviä hoitava tuomari P. J. G. Kapteyn sekä tuomarit G. Hirsch (esittelevä tuomari) ja H. Ragnemalm,

julkisasiamies: A. Saggio,

kirjaaja: johtava hallintovirkamies H. A. Rühl,

ottaen huomioon suullista käsittelyä varten laaditun kertomuksen ja sen kaksi lisäystä,

kuultuaan asianosaisten 28.5.1998 pidetyssä istunnossa esittämät suulliset huomautukset,

kuultuaan julkisasiamiehen 10.12.1998 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

- ¹ Yhteisöjen tuomioistuin on 19.5.1992 nyt esillä olevissa yhdistetyissä asioissa antamallaan välituomiolla (Kok. 1992, s. I-3061; jäljempänä välipäätös) velvoittanut Euroopan yhteisön, jota Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan yhteisöjen komissio edustavat, korvaamaan kantajille vahingon, joka heille on aiheutunut asetuksen (ETY) N:o 804/68 5 c artiklassa tarkoitetun maksun

soveltamista maito- ja maitotuotealalla koskevista yleisistä säännöistä 31 päivänä maaliskuuta 1984 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 857/84 (EYVL L 90, s. 13) soveltamisesta, sellaisena kuin asetus on täydennettynä asetuksen (ETY) N:o 804/68 5 c artiklassa tarkoitetun lisämaksun yksityiskohtaisista soveltamissäännöistä 16 päivänä toukokuuta 1984 annetulla komission asetuksella (ETY) N:o 1371/84 (EYVL L 132, s. 11) sen takia, että näissä asetuksissa ei ollut säädetty sellaisten maanviljelijöiden viitemäärästä, jotka eivät olleet maidon ja maitotuotteiden kaupan pitämisestä luopumista ja lypsykarjan tuotannon muuttamista koskevasta palkkiojärjestelmästä 17 päivänä toukokuuta 1977 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 1078/77 (EYVL L 131, s. 1) mukaisesti annettujen sitoumusten täytäntöönpanon takia toimittaneet maitoa kyseisen jäsenvaltion valitseman viitevuoden aikana.

- 2 Yhteisöjen tuomioistuin määräsi suorittamaan maksettavan vahingonkorvauksen määrille asiassa C-104/89 8 prosentin ja asiassa C-37/90 7 prosentin suuruista vuotuista korkoa välituomion julistamispäivästä alkaen. Kanteet hylättiin muilta osin.
- 3 Välituomion tuomiolauselman 4 ja 5 kohdan mukaan asianosaisten on ilmoitettava yhteisöjen tuomioistuimelle yhteisellä sopimuksella maksettaviksi vahvistamansa määrät 12 kuukauden kuluessa tuomion julistamisesta tai siinä tapauksessa, että sopimukseen ei päästä, toimitettava yhteisöjen tuomioistuimelle samassa määräajassa omat vaatimuksensa korvattavasta määrästä lukuina ilmaistuina. Välituomion mukaan oikeudenkäyntikuluista päätetään myöhemmin.
- 4 Asianosaiset aloittivat välituomion jälkeen neuvottelut vahingon arvioimiseksi. Neuvottelut eivät johtaneet tulokseen asetetussa määräajassa. Kantajat esittivät siten vaatimuksensa korvattavan vahingon määrästä lukuina ilmaistuina

19.6.1993 asiassa C-104/89 ja 30.6.1993 asiassa C-37/90 sekä neuvosto ja komissio jättivät näissä asioissa yhteiset vaatimuksensa 3.11.1993 ja 29.10.1993.

- 5 Suorittaakseen välituomiosta johtuvat toimenpiteet kaikkien siinä kysymyksessä olevien tuottajien osalta neuvosto antoi tietyille maidon ja maitotuotteiden tuottajille, jotka eivät voineet tilapäisesti harjoittaa toimintaansa, tarjottavasta hyvityksestä 22 päivänä heinäkuuta 1993 asetuksen (ETY) N:o 2187/93 (EYVL L 196, s. 6). Asetusta on täydennetty tietyille maidon ja maitotuotteiden tuottajille, jotka eivät voineet tilapäisesti harjoittaa toimintaansa, tarjottavasta hyvityksestä annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 2187/93 soveltamista koskevista yksityiskohtaisista säännöistä 28 päivänä syyskuuta 1993 annetulla komission asetuksella (ETY) N:o 2648/93 (EYVL L 243, s. 1).
- 6 Näiden asetusten ja erityisesti ensiksi mainitun asetuksen mukaisesti komissio teki kaikille kysymyksessä oleville tuottajille tarjouksen kiinteästä hyvityksestä, joka laskettiin etupäässä maitomäärän ja vahingonkorvauksen kannalta merkityksellisen ajanjakson perusteella. Asetuksessa N:o 2187/93 säädetään maksettavan kiinteän vahingonkorvauksen määrän määrittämisessä käytettävistä laskentatavasta ja arviointiperusteista. Asetuksen liitteessä määritetään kiinteän korvauksen määrä vihreinä ecuina 100 maitokilolta kutakin markkinointivuotta ja kolmea eri tuotantomäärää kohti.
- 7 Asetuksen N:o 2187/93 10 artiklan 2 kohdan mukaan hyvityshakemuksen jättämisaika päättyi 30.9.1993. Koska kantajien lukuina ilmaistut korvausvaatimukset saapuivat yhteisöjen tuomioistuimeen ennen asetuksen voimaantuloa, he eivät ole käyttäneet tätä hyvitystarjousta hyväkseen.

I Asianosaisten vaatimukset ja asiantuntijalausunnon tulokset

A Vaatimukset asiassa C-104/89

- 8 Kantajat vaativat asiassa C-104/89 jättämässään kannekirjelmässä vahingonkorvauksena seuraavia summia lisättyinä vahingonkorvauksien maksamispäivään asti laskettavalla 8 prosentin laillisella vuotuisella korolla, pidättäen kuitenkin itselleen oikeuden vaatia korvausta vielä sen jälkeen aiheutuvasta vahingosta:

— Mulder	533 937 Alankomaiden guldenia (NLG)
----------	-------------------------------------

— Brinkhoff	288 473 NLG
-------------	-------------

— Muskens	448 099 NLG
-----------	-------------

— Twijnstra	787 366 NLG.
-------------	--------------

- 9 Kantajat tarkistivat vielä vahingonkorvausvaatimuksiensa määrää ylöspäin, ensimmäisen kerran vastauskirjelmässään ja toisen kerran välituomion antamisen jälkeen. Välituomion antamisen jälkeen kantajat esittivät menetetystä voitosta seuraavat vaatimukset: Mulder 1 159 000 NLG, Brinkhoff 1 166 000 NLG, Muskens 778 500 NLG ja Twijnstra 1 069 000 NLG.

- 10 Kantajat vaativat vastauskirjelmässään ”8 prosentin vuotuista korkoa laskettuna 30.3.1989 alkaen maksamispäivään asti” ja välituomion jälkeen jättämässään kirjelmässä ”8 prosentin vuotuista korkoa laskettuna kyseisen asian välituomion antamisesta, eli 19.5.1992 alkaen, maksamispäivään asti”.
- 11 Kantajat vaativat yhteisöjen tuomioistuinta velvoittamaan yhteisön korvaamaan heidän oikeudenkäyntikulunsa ja vaativat sisällyttämään oikeudenkäyntikuluihin ”kantajille aiheutuneiden vahinkojen arvioimisesta aiheutuvat kulut”.
- 12 Asiantuntijalausunnon johdosta antamassaan vastauksessa kantajat vaativat, että heille on suoritettava vahingonkorvauksena seuraavat määrät:

— Mulder 703 090 NLG

— Brinkhoff 570 020 NLG

— Muskens 535 762 NLG

— Twijnstra 751 141 NLG,

siten, että kyseisiin määriin lisätään hyvitysluonteiset korot välituomion antamiseen asti laskettuina Alankomaiden viranomaisten valtion lainoihin sovelta-

man koron mukaan. Kantajat vaativat myös neuvoston ja komission velvoittamista korvaamaan heidän oikeudenkäyntikulunsa kantajille aiheutuneiden vahinkojen arvioimisesta aiheutuvat kulut mukaan lukien.

- 13 Neuvosto yhtyy komission esittämiin lukuihin ja perusteluihin, mutta ilmoittaa kuitenkin toissijaisesti olevansa valmis tarjoamaan asetuksen N:o 2187/93 mukaista hyvitystä.
- 14 Komissio määrittelee kantajille aiheutuneen vahingon määrän niin pitkälle kuin mahdollista kantajien henkilökohtaisen tilanteen perusteella ja päättyy seuraaviin määriin:

— Mulder	50 579,15 NLG
----------	---------------

— Brinkhoff	109 675,55 NLG
-------------	----------------

— Muskens	120 090,83 NLG
-----------	----------------

— Twijnstra	137 299,20 NLG.
-------------	-----------------

- 15 Koska komissio kuitenkin ilmoittaa olevansa valmis hyväksymään toissijaisesti asetuksen N:o 2187/93 mukaisen hyvityksen, se arvioi suoritettavan vahingonkorvauksen määräksi seuraavat määrät:

— Mulder 377 240,60 NLG

— Brinkhoff 308 241,20 NLG

— Muskens 291 121,49 NLG

— Twijnstra 393 014,95 NLG.

- 16 Neuvosto ja komissio vaativat kantajien velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut siltä osin kuin kantajien väitteet hylätään.

B Vaatimukset asiassa C-37/90

- 17 Heinemann vaati kannekirjelmässään yhteisöjen tuomioistuinta velvoittamaan neuvoston ja komission yhteisvastuullisesti maksamaan hänelle aiheutuneesta vahingosta vahingonkorvauksena 52 652 Saksan markkaa (DEM) kanteen nostamiseen asti laskettavine 7 prosentin laillisine vuotuisine viivästyskorkoineen. Hän vaati vastauksessaan vastaajina olevien toimielinten velvoittamista korvaamaan hänen oikeudenkäyntikulunsa.

- 18 Heinemann vaati välituomion jälkeen jättämässään kirjelmässään 71 826 DEM:n suuruista vahingonkorvausta 19.5.1992 alkaen laskettavine 7 prosentin vuotuisine viivästyskorkoineen ja lisäksi 4 000 DEM korvauksena hänelle myönnettävästä vahingonkorvauksesta perittävästä korotetusta tuloverosta.
- 19 Neuvosto ilmoittaa olevansa valmis tarjoamaan asetuksen N:o 2187/93 mukaisesti laskettua hyvitystä.
- 20 Komissio suostuu maksamaan kantajalle vahingonkorvauksena 1 239 DEM, ja toissijaisesti ilmoittaa, ettei se vastusta asetuksen N:o 2187/93 mukaisesti suoritettavaa hyvitystä.
- 21 Neuvosto ja komissio vaativat kantajan velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut siltä osin kuin yhteisöjen tuomioistuin hylkää hänen väitteensä.

C Asiantuntijalausunnon tulokset

- 22 Yhteisöjen tuomioistuimessa 20.5.1996 toimitetun asianosaisten epävirallisen kuulemisen jälkeen yhteisöjen tuomioistuin määräsi 12.7.1996 antamallaan määräyksellä, että asiassa on hankittava asiantuntijalausunto. Asiantuntija jätti 27.2.1997 asiantuntijalausuntonsa yhteisöjen tuomioistuimelle. Asiantuntijalausunnossa arvioitiin kunkin kantajan menettämä voitto ja määritettiin vahingon laskemisessa huomioon otettavat seikat, joiden osalta yhteisöjen tuomioistuin esitti kysymyksiä.

- 23 Asiantuntija esitti asiassa C-104/89, että menetettynä voittona suoritetaan seuraavat määrät:

— Mulder 475 767 NLG

— Brinkhoff 386 891 NLG

— Muskens 318 938 NLG

— Twijnstra 517 186 NLG.

- 24 Asiantuntijalausunnosta käy asian C-37/90 osalta ilmi, että menetettynä voittona Heinemannille suoritettavaksi tuleva määrä riippuu niihin viitemääriin sovellettujen vähennysten suuruudesta, joihin kantajalla olisi ollut oikeus, jos asiat olisivat sujuneet normaalisti. Ottaen huomioon, että vähennys oli 2, 4 tai 7 prosenttia koko ajanjaksolta tai että vähennys oli ”asteittainen” eli 2 prosenttia ensimmäisen kolmen ja 7,5 prosenttia kahden viimeisen markkinointivuoden aikana, asiantuntija arvioi vahingon määräksi kulloinkin 13 096 DEM, 11 648 DEM, 13 325 DEM ja 17 167 DEM.

II Tutkittavaksi ottaminen

- 25 Komissio ja neuvosto esittävät asiassa C-104/89 oikeudenkäyntiväitteen sillä perusteella, että menetettynä voittona viimeksi vaadittua vahingonkorvausta (jäljempänä lukuina ilmaistu vahingonkorvausvaatimus) on tarkistettu ylöspäin ja että vaatimus on siksi kannekirjelmässä vaadittuja summia suurempi.
- 26 Komission mukaan yhteisöjen tuomioistuimen on tässä asiassa jätettävä tutkimatta myös kantajien välituomion antamisen jälkeen esittämät vahingonkorvausvaatimuksen kolme lisäkohtaa (jäljempänä lisävahingot). Tällä vaatimuksella yritetään nimittäin saada korvausta vahingosta, joka johtuu progressiivisesta veroasteikosta (jäljempänä verotuksellinen vahinko), rahan arvon alenemisesta johtuvasta taloudellisesta menetyksestä ja yhteisöjen tuomioistuimen kieltäytymisestä määrätä suoritettavaksi viivästyskorkoja välituomiota edeltävältä ajalta. Komissio katsoo, että näihin lisävahinkoihin on vedottu ensimmäisen kerran välituomion antamisen jälkeen.
- 27 Vastaajina olevat kaksi toimielintä esittävät saman perusteen johdosta oikeudenkäyntiväitteen kantajien viimeisissä kirjelmissä vaatimia hyvitysluonteisia korkoja koskevien vaatimusten osalta.
- 28 Neuvosto ja komissio esittävät asiassa C-37/90 pääasiallisesti siihen perustuvan oikeudenkäyntiväitteen, että lukuina ilmaistuihin vahingonkorvausvaatimuksiin sisältyy alkuperäisiin vaatimuksiin verrattuina lisävaatimus, joka vastaa välituomion antamista edeltäneeseen jaksoon kohdistuvia hyvitysluonteisia korkoja pääomitettuina. Komissio väittää lisäksi, että progressiivisesta veroasteikosta johtuvaa vahinkoa koskeva vaatimus on jätettävä tutkimatta.

- 29 Neuvosto vetoaa lisäksi näissä kahdessa asiassa siihen, että kantajat eivät ole ottaneet huomioon välituomion oikeusvoimavaikutusta ja siis sitä, että yhteisöjen tuomioistuin on hyväksynyt ainoastaan viivästyskorot 19.5.1992 alkaen ja hylännyt kanteen muilta osin.
- 30 Kantajat väittävät näissä kahdessa asiassa, että niille aiheutuneen vahingon tar-koista määristä ja niistä osista, joista vahinko koostuu, ei ole vielä käyty oikeutta, koska yhteisöjen tuomioistuin on päättänyt ainoastaan siitä, että yhteisölle on syntynyt vahingonkorvausvastuu. He viittaavat yhdistetyissä asioissa 56/74—60/74, Kampffmeyer ym. vastaan komissio ja neuvosto, 2.6.1976 annettuun tuomioon (Kok. 1976, s. 711), jonka mukaan oikeudenkäynnin aikana tehdyt vaaditun vahingonkorvauksen määrän muutokset eivät kuulu yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 42 artiklan 2 kohdan soveltamisalaan. Ne vii-taavat hyvitysluonteisia korkoja koskevan oikeutensa perustelemiseksi asiassa C-271/91, Marshall, 2.8.1993 annettuun tuomioon (Kok. 1993, s. I-4367).
- 31 Ensinnäkin on todettava, että vedotessaan näissä kahdessa asiassa siihen, että kantajat ovat jättäneet noudattamatta työjärjestyksen 42 artiklan 2 kohdassa olevaa kieltoa uusien perusteiden esittämisestä asian käsittelyn aikana, vastaajina olevat toimielimet tekevät väitteen siitä, että kantajien kaikki uudet vaatimukset on esitetty liian myöhään.
- 32 Toiseksi on todettava, että neuvosto vetoaa oikeusvoimaan pelkästään hyvi-tysluonteisten korkojen suorittamista koskevien vaatimusten osalta.
- 33 Tällaisessa tilanteessa on syytä tutkia erikseen oikeudenkäyntiväite, joka koskee vaatimusten esittämistä liian myöhään, ja oikeusvoiman huomiotta jättämistä.

A Vaatimusten esittäminen liian myöhään

- 34 Oikeudellisen päättelyn selvytyden vuoksi lukuina ilmaistut vaatimukset ja muut vahingonkorvausvaatimukset on käsiteltävä erikseen.
- 35 Asiassa C-104/89 kantajat ovat ensinnäkin korjanneet ylöspäin välituomion antamisen jälkeen lukuina ilmaistuja vahingonkorvausvaatimuksiaan sisällyttämällä niihin määrän, jota ne vaativat lisävahingosta, esittämättä kuitenkaan tätä vaatimustaan riittävän täsmällisesti. Tämän vaadittujen vahingonkorvausten määrän korjaamisen tarkoituksena on myös ottaa huomioon välituomiossa määritetyt vahingon laskentatapa koskevat yksityiskohtaiset säännöt, jotka on täsmennetty oikeudenkäynnin kuluessa, ja tämä määrän korjaaminen johtuu lisäksi siitä, että tämän määrän vahvistamiseksi on käytetty muita asiantuntijalausunnossa käytettyjen kaltaisia tilastoja.
- 36 Asiassa C-37/90 kantajana oleva Heinemann on sitä vastoin joutunut korottamaan lukuina ilmaistuja vaatimuksiaan pääasiallisesti sisällyttääkseen vaatimuksiin pääomitettuja hyvitysluonteisia korkoja vastaavan määrän.
- 37 Tällaisessa tilanteessa on tutkittava ensiksi pelkästään se, onko lukuina ilmaistut vaatimukset otettava tutkittavaksi asiassa C-104/89, koska näitä vaatimuksia on korotettu ainoastaan laskentatavan ja tilastoiden muuttumisen takia. Sen jälkeen on käsiteltävä yhdessä kysymykset, jotka koskevat asiassa C-104/89 lisävahinkojen korvaamista koskevien lukuina ilmaistujen vaatimusten ja näissä kahdessa asiassa hyvitysluonteisten korkojen suorittamista koskevien vaatimusten tutkittavaksi ottamista. Tätä menettelyä voidaan pitää perusteltuna siksi, että asiassa C-104/89 lisävahingot osoittautuvat samanlaisiksi kuin ne vahingot, joille vaaditaan hyvitysluonteisten korkojen suorittamista.

1. Lukuina ilmaistujen vaatimusten esittäminen liian myöhään

- 38 Lukuina ilmaistujen vaatimusten liian myöhäistä esittämistä koskevaa oikeudenkäyntiväitettä ei voida hyväksyä asiassa C-104/89, siltä osin kuin näitä vaatimuksia on muutettu välituomiossa määritettyjen vahingon laskentatavan yksityiskohtaisten sääntöjen huomioon ottamiseksi ja siltä osin kuin nämä muutokset perustuvat asiantuntijan käyttämiin tilastoihin.
- 39 Nimittäin ei voida katsoa, että siten muutetut, asiantuntijalausunnon jättämisen jälkeen esitetyt vaatimukset on esitetty liian myöhään. Asiassa 25/63, Plaumann, 15.7.1963 annetun tuomion (Kok. 1963, s. 197, 224; Kok. Ep. I, s. 181) valossa niiden on katsottava olevan sallittuja, jopa välttämättömiä lisäyksiä kannekirjelmään sisältyviin vaatimuksiin, varsinkin koska yhteisöjen tuomioistuin ensinnäkin määritteli vahingon laskemiseksi tarvittavat seikat ensimmäisen keran välituomiossaan ja koska toiseksi vahinkojen tarkkaa koostumusta ja maksettavan vahingonkorvauksen täsmällistä laskentatapaa ei ollut vielä käsitelty välituomion yhteydessä.
- 40 Lisäksi yhteisöjen tuomioistuin on pyytänyt asianosaisia välituomion päätösosassa esittämään lukuina ilmaistut vahingonkorvausvaatimuksensa siinä tapauksessa, että sopimukseen vahingon määrästä ei päästä. Tämä pyyntö olisi vailla merkitystä ja sisältöä, jos asianosaiset eivät voisi tuomion antamisen jälkeen esittää eri vaatimuksia kuin kannekirjelmässä.

2. Hyvitysluonteisten korkojen suorittamiseen tähtäävien vaatimusten esittäminen liian myöhään

- 41 Aluksi on täsmennettävä, että näiden kahden asian osalta riittää, että tutkitaan pelkästään hyvitysluonteisten korkojen osalta, ovatko kantajat esittäneet vaatimuksensa liian myöhään. Ne menevät nimittäin päällekkäin lukuina ilmaistujen vahingonkorvausvaatimusten kanssa, joita on nostettu korvauksen saamiseksi

lisävahingoista. Näillä molemmilla vaatimuksilla on yksi ja sama kohde, joka pääasiallisesti koskee kantajien taloudelliseksi luokitteleman vahingon korvaamista, eli vaatimus korvata lisävahingot hyvitysluonteisten korkojen maksamisella, mikä selittää lukuina ilmaistujen vaatimusten korottamisen.

- 42 Kantajien lisävahinkojen luonteesta, sisällöstä ja laajuudesta tältä osin esittämät seikat eivät ole yksiselitteisiä. Tulkittaessa näitä vaatimuksia järkevällä tavalla, käy kuitenkin ilmi, että vaikka niihin sisältyy myös mahdollisia verotuksellisia seurauksia, ne koostuvat pääasiallisesti hyvitysluonteisista koroista ja rahan arvon alenemista vastaavasta määrästä.
- 43 Kantajat pyrkivät nimittäin näissä kahdessa asiassa vaadituilla hyvitysluonteisilla koroilla saamaan korvauksen heidän mukaansa maksettavaksi tulevasta sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka johtuu paitsi rahan arvon alenemisesta, myös siitä, että maidontuotannosta saatava tuotto ei ollut käytettävissä.
- 44 Tällaisen tulkinnan valossa on liian myöhään esitettyjä vaatimuksia koskevaa oikeudenkäyntiväitettä tutkittava asiassa C-104/89 ainoastaan kantajien viimeksi esittämien vaatimusten osalta.
- 45 Myös Heinemann on vaatinut asiassa C-37/90 hyvitysluonteisia korkoja lisäämällä lukuina ilmaistuihin vaatimuksiinsa niitä koskevan määrän täsmentämättä kuitenkaan näitä vaatimuksia.
- 46 Tästä seuraa, että asiaa C-37/90 koskevaa verotuksellista vahinkoa lukuun ottamatta on näissä kahdessa asiassa selvitettävä pelkästään se, otetaanko hyvitysluonteisten korkojen suorittamiseksi tähtäävät vaatimukset tutkittaviksi.

- 47 Tältä osin yhteisöjen tuomioistuimen erityisesti siitä oikeuskäytännöstä, joka koskee liian myöhään esitettyihin virkamiesten palkkauksen oikaisemisvaatimuksiin liittyviä oikeusriitoja, käy ilmi (ks. esim. asia 737/79, Battaglia v. komissio, tuomio 15.1.1985, Kok. 1985, s. 71, 13 kohta ja asia 158/79, Roumengous Carpentier v. komissio, tuomio 15.1.1985, Kok. 1985, s. 39, 14 kohta), että hyvitysluonteisia korkoja koskevia lisävaatimuksia ei oteta tutkittavaksi, jos ne esitetään ensimmäistä kertaa asian käsittelyn aikana, ja varsinkin, jos ne esitetään välituomion antamisen jälkeen. Tämä oikeuskäytäntö perustuu EY:n tuomioistuimen perussäännön 19 artiklaan ja yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 38 artiklaan, joissa suljetaan pois uusien vaatimusten lisääminen asian käsittelyn kuluessa, vaikka työjärjestyksen 42 artiklan 2 kohdassa kielletään nimenomaisesti ainoastaan uusien perusteiden esittäminen.
- 48 Asiassa C-104/89 tehtyjä väitteitä siitä, että hyvitysluonteisten korkojen suorittamiseen tähtäävät vaatimukset on esitetty liian myöhään, ei voida hyväksyä, koska ne eivät ole uusia vaatimuksia. Yhteisöjen tuomioistuimessa 30.3.1989 rekisteröidyn kannekirjelmän ”Schadeberekening verzoeker” -nimisestä liitteistä käy ilmi, että kantajien tuolloin esittämiin, lukuina ilmaistuihin vahingonkorvausvaatimuksiin jo sisältyy pääomitetuista viivästyskorkoja vastaava määrä sen ajanjakson osalta, jolta vahingonkorvausta oli vaadittu. Siten ei ole tarpeen enää tutkia kantajien ensimmäisten, yhteisöjen tuomioistuimelle kannekirjelmässään esittämien ja vastauskirjelmässään täsmentämien ”8 prosentin lailliseen vuotui- seen korkoon” liittyvien vaatimuksien täsmällistä sisältöä ja laajuutta; varsinkin ei ole tarpeen tutkia sitä, sisältyikö viimeksi mainittuihin vaatimuksiin ainakin osittain vaatimus, joka koski vahingon ilmaantumisen alkaen lasket- tavia samantyyppisiä korkoja.
- 49 Sen sijaan asiassa C-37/90 esitetty hyvitysluonteisten korkojen saamista koskeva vaatimus voidaan ainoastaan hylätä liian myöhään tehtynä. Heinemann ilmoitti nimittäin nimenomaisesti kannekirjelmässään tarkoituksestaan olla vaatimatta hyvitysluonteisia korkoja oikeudenkäyntikulujen kohoamisvaaran vuoksi, vaikka oli ilmeistä, että hän oli ilmoitusajankohtana tietoinen hyvitysluonteisia korkoja koskevan oikeuden ja sopimussuhteen ulkopuolisen vastuun toteamisen välisestä yhteydestä.

- 50 Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä käy nimittäin ilmi, että voidakseen vaatia hyvitysluonteisten korkojen maksamista kantajan on täytynyt täyttää sopimussuhteen ulkopuolista vastuuta koskevat edellytykset (ks. em. asioissa Kampffmeyer ym. v. komissio ja neuvosto ja Roumengous Carpentier v. komissio annetut tuomiot; yhdistetyt asiat T-17/89, T-21/89 ja T-25/89, Brazzelli ym. v. komissio, tuomio 26.2.1992, Kok. 1992, s. II-293, 35 kohta ja asia C-136/92 P, komissio v. Brazzelli Lualdi ym., tuomio 1.6.1994, Kok. 1994, s. I-1981, 42 kohta).
- 51 On kuitenkin syytä muistuttaa siitä, että asiassa C-308/87, Grifoni vastaan Euratom, 3.2.1994 annetun tuomion (Kok. 1994, s. I-341, 40 kohta) mukaan sopimussuhteen ulkopuolisen vastuun yhteydessä tapahtuvan vahingonkorvauksen tarkoituksena on saattaa niin pitkälle kuin mahdollista vahinkoa kärsineen omaisuus ennalleen. Näin ollen silloin kun sopimussuhteen ulkopuolista vastuuta koskevat edellytykset täyttyvät, vahingon aiheuttavan tapahtuman ja vahingonkorvauksen maksamisen välisen ajanjakson kulumisesta aiheutuvia epäedullisia seurauksia ei edellä mainitusta kantajan nimenomaisesta ilmoituksesta huolimatta voida jättää ottamatta huomioon rahanarvon alenemisen osalta.
- 52 Siten lukuina ilmaistuihin vaatimuksiin tehty muutos, joka johtuu rahanarvon alentumisen huomioon ottamiseksi tehdystä hyvitysluonteisten korkojen suorittamista koskevasta sellaisesta vaatimuksesta, joka esitettiin yhteisöjen tuomioistuimen todettua välituomiossa yhteisön olevan vastuussa vahingosta, on tämän vuoksi katsottava välttämättömäksi mukautukseksi.
- 53 Sitä vastoin siitä, että maidontuotannosta saatava mahdollinen tuotto ei ollut käytettävissä, johtuva lukuina ilmaistujen vaatimusten nostaminen on jätettävä tutkimatta samoin kuin verotuksellisen vahingon korvaamista koskeva vaatimus.

B Oikeusvoimaa koskeva oikeudenkäyntiväite

- 54 Siltä osin kuin hyvitysluonteisten korkojen saamista ei ole vaadittu liian myöhään, neuvosto esittää oikeusvoimaa koskevan oikeudenkäyntiväitteen kantajien vaatimuksia vastaan. Neuvoston mukaan määrätessään maksettavaksi viivästyskorkoa tuomion julistamisesta alkaen yhteisöjen tuomioistuin päätti kaikista koroista kyseisessä asiassa ja erityisesti kieltäytyi määräämästä kantajille hyvitysluonteisia korkoja koskevaa etua.
- 55 Tältä osin yhteisöjen tuomioistuimen erityisesti siitä vakiintuneesta oikeuskäytännöstä, joka koskee liian myöhään esitettyihin virkamiesten palkkauksen oikaisemisvaatimuksiin liittyviä oikeusriitoja, käy ilmi, että viivästyskorkojen ja hyvitysluonteisten korkojen välillä on tehtävä ero (em. asia komissio v. Brazzelli Lualdi ym., tuomion 35 kohta). Siten viivästyskorkoja koskeva päätös ei voi vaikuttaa hyvitysluonteisiin korkoihin.
- 56 Näin ollen hyvitysluonteisia korkoja vastaan tehty oikeusvoimavaikutusta koskeva oikeudenkäyntiväite on hylättävä.
- 57 Yhteisöjen tuomioistuimelle viimeksi käsiteltäväksi esitettyjen vaatimuksien tutkimatta jättämistä koskevien kaikkien väitteiden johdosta on todettava asiassa C-104/89, että mitään vastaajina olevien toimielinten esittämistä oikeudenkäyntiväitteistä ei voida hyväksyä ja että viimeksi mainitut vaatimukset otetaan siten tutkittaviksi (ks. tämän tuomion 38—40 kohta sekä 48 ja 56 kohta).
- 58 Sen sijaan asiassa C-37/90 on todettava, että Heinemannin lukuina ilmaistut vaatimukset otetaan alun perin vaadittua määrää ylittävältä osin tutkittavaksi ainoastaan siltä osin kuin niissä on otettu huomioon pääomitetut korot, jotka vastaavat rahan arvon alentumista. Korotetut vaatimukset on muilta osin jätet-

tävä tutkimatta samoin kuin vaatimukset, joissa kantaja vaati korvausta aiheutuneeksi väitetystä verotuksellisesta vahingosta (ks. tämän tuomion 53 ja 56 kohta).

III Näiden kahden asian yhteinen asiakysymys

A Menetetyn voiton laskeminen välituomion mukaan

- 59 Aluksi on palautettava mieliin, että välituomion mukaan näissä kahdessa asiassa on korvattava vahinko, joka vastaa kullekin kantajalle sinä aikana, jolta vahingonkorvausta maksetaan, tosiasiallisesti aiheutunutta voiton menetystä.
- 60 Menetetty voitto koostuu välituomion 26 kohdan mukaan toisaalta niiden tulojen, jotka kantajat olisivat saaneet, jos asiat olisivat sujuneet normaalisti, 1.4.1984 eli asetuksen N:o 857/84 voimaantulopäivän ja 29.3.1989 eli asetuksen N:o 857/84 muuttamisesta 20.3.1989 annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 764/89 (EYVL L 84, s. 2) voimaantulopäivän välisenä ajanjaksona toteuttamistaan maidontoimituksista, jos heillä olisi tuolloin ollut käytettävissään ne viitemäärät, joihin he olivat oikeutettuja, (jäljempänä hypoteettiset tulot) sekä toisaalta niiden tulojen, jotka kantajat tosiasiallisesti saivat kyseisen ajanjakson aikana toteuttamistaan viitemäärien ulkopuolisista maidontoimituksista lisättynä tuloilla, jotka he samana ajanjaksona saivat tai olisivat voineet saada mahdollisesta korvaavasta toiminnasta (jäljempänä vaihtoehtoiset tulot), välisestä erotuksesta.
- 61 Otettuaan kantaa välituomion 28—31 kohdassa viitemäärien määrittelyyn yhteisöjen tuomioistuin täsmensi päätöksen 32 kohdassa, että niiden hypoteettisten tulojen laskemiseksi, jotka vastaavat niitä maidontoimituksia, jotka

kantajat olisivat toteuttaneet, jos heillä olisi ollut käytettävinsä ne viitemäärät, joihin he olivat oikeutettuja, on laskentaperusteeksi otettava kunkin kantajan tilatyypin osalta edustavaksi katsottavan tilan kannattavuus, jolloin voidaan ottaa huomioon myös tilan huono kannattavuus maidontuotannon käynnistämisvaiheessa.

- 62 Vältuomion 33 kohdan mukaan vaihtoehtoiset tulot käsittävät kantajien korvaavasta toiminnasta tosiasiallisesti saatujen tulojen (jäljempänä tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot) lisäksi ne tulot, jotka he olisivat voineet hankkia, jos he olisivat järkevällä tavalla ryhtyneet tällaiseen toimintaan (jäljempänä keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot).

B Kantajille aiheutuneen vahingon korvaamista koskevat periaatteet

- 63 Kuten tämän tuomion 51 kohdassa on jo todettu, vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan vahingonkorvauksen tarkoituksena on saattaa niin pitkälle kuin mahdollista yhteisön toimielinten lainvastaisesta toiminnasta kärsineen henkilön omaisuus ennalleen (ks. em. asia Grifoni v. Euratom, tuomion 40 kohta). Näistä seikoista on vahinkoa kärsineiden henkilöiden saattamiseksi sellaiseen asemaan, jossa ne olisivat olleet, jollei vahingon aiheuttavaa tapahtumaa olisi ollut, korvattava ensimmäiseksi tosiasiallisesti aiheutunut vahinko. Siten menetetty voitto on arvioitava mahdollisuuksien mukaan henkilökohtaisten tietojen ja lukujen perusteella, jotka kuvastavat kunkin kantajan ja hänen maatilansa tosiasiallista tilannetta.
- 64 Kuitenkin sellainen henkilökohtaisiin ja konkreettisiin tietoihin perustuva arviointi kariutuu nyt esillä olevassa asiassa rakenteellisiin ja tosiasiallisiin esteisiin, jotka koskevat sekä hypoteettisia että vaihtoehtoisia tuloja.

- 65 Kuten välituomiosta käy ilmi, tulot, jotka kantajat olisivat saaneet maidontoi-
mituksista, jos asiat olisivat sujuneet normaalisti, eli jos he olisivat tuottaneet
maitoa niiden viitemäärien mukaisesti, joihin he olivat oikeutettuja, ovat luon-
teeltaan hypoteettisia tuloja. Sen takia nämä tulot voidaan luonteensa takia
arvioida ainoastaan turvautumalla keskimääräisiin tilastoarvoihin, jotka vas-
taavat, kuten välituomiossa on määrätty, kunkin kantajan tilatyypin osalta
edustavaksi katsottavaa tilaa.
- 66 Tällainen menetelmä on myös asianmukainen keskimääräisten vaihtoehtoisten
tulojen osalta siltä osin kuin ne välituomion 33 kohdan mukaisesti käsittävät
keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot, jotka kantajat olisivat voineet hankkia, jos
he olisivat järkevällä tavalla ryhtyneet korvaavaan toimintaan.

1. Laskentatapa

- 67 Asianosaiset ovat näiden vaikeuksien takia sopineet menetetyn voiton laskenta-
tapaa koskevista periaatteista. Sopimus koskee suurinta osaa hypoteettisia ja
vaihtoehtoisia tuloja koskevista eri osatekijöistä. Nämä kysymyksessä olevien
tulojen vahvistamisen kannalta merkitykselliset seikat vastaavat suurelta osalta
vastaajina olevien toimielinten ehdottamia seikkoja. Yhteisöjen tuomioistuimen
hankittavaksi määräämässä asiantuntijalausunnossa on myös noudatettu tätä
laskentatapaa.
- 68 Asianosaiset ovat hypoteettisten tulojen määrittämiseksi ottaneet huomioon
maidon hypoteettisista toimituksista saatavien tulojen lisäksi teuraslehmien ja
vasikoiden myynnistä saatavat tulot.
- 69 Asianosaiset ovat sopineet siksi, että kaikkeen maidontuotantoon liittyy luon-
nollisena osana tiettyjä kuluja, että hypoteettisista bruttotuloista vähennetään

muuttuvat kulut eli kulut, jotka poistuvat maidontuotannon lopettamisen yhteydessä (jäljempänä muuttuvat kulut). Sitä vastoin kiinteitä kuluja ei vähennetä, sillä maanviljelijän on vastattava niistä maidontuotannon keskeyttämisestä huolimatta.

- 70 Vaikka näissä kahdessa asiassa ei kiistetäkään muuttuvien kustannusten vähentämisen periaatetta sellaisenaan, asiassa C-104/89 on riitautettu tällaisten kustannusten koostumus ja tietyt osatekijät.
- 71 Asiassa C-104/89 arvostellaan erityisesti ulkopuolisen työvoiman käyttöön liittyvien kulujen vähentämistä joko muuttuvien kustannusten muodostaviin seikkoihin kuuluvina kuluina tai näistä erillisinä seikkoina. Asianosaiset väittelevät tältä osin sekä periaatteellisella tasolla kustannusten vähennettävyydestä että siitä, onko tällaisia kustannuksia tosiasiallisesti syntynyt.
- 72 Heinemannia lukuun ottamatta kantajat ovat kunkin kantajan vaihtoehtoisten tulojen arvioimista varten lopulta suostuneet sellaisten keskimääräisten vaihtoehtoisten tulojen käyttämiseen, jotka lasketaan maidontuotannon keskeyttämisen yhteydessä vapaaksi tulleiden kolmen tuotantotekijän mukaan; näitä tuotantotekijöitä voidaan käyttää muuhun taloudelliseen toimintaan ja ne ovat pääoma, maa-alue ja työ.

2. Tilastoarvot

- 73 Asianosaisia on myös kuultu näissä kahdessa asiassa merkityksellisten tietojen ja lukujen lähteistä. Lopulta he hyväksyvät asiantuntijan laskelmissa käyttämät luvut ja tiedot. Tilastot sekä käytetyt luvut ja tiedot on saatu alaan erikoistuneilta toimivaltaisilta valtion laitoksilta. Asiassa C-104/89 tällainen laitos on Landbouw Economisch Instituut (maalatusekonomian instituutti, jäljempänä LEI) ja

asiassa C-37/90 ennen kaikkea Landwirtschaftskammer Hannover (Hannoverin maatalouspiiri).

- 74 Vastaajana olevat toimielimet kuitenkin vastustavat tilastotietojen ja tosiasiallisten lukujen yhdistämistä, jonka oikeellisuuden ne kiistävät, ja korostavat samalla pitävänsä tosiasiallisten lukujen käyttämistä parempana. Tällaisella yhdistämisellä saatetaan niiden mukaan antaa väärä kuva kullekin kantajalle tosiasiallisesti aiheutuneista vahingoista.
- 75 Asiassa on todettava, että vaikka vastaajina olevat toimielimet arvostelevat tilastoarvojen ja tosiasiallisten lukujen yhdistämistä, ne kuitenkin myönsivät 20.5.1996 pidetyn kuulemistilaisuuden aikana, että eräät niistä ovat paikkansa-pitäviä, ja hyväksyivät, että ne ovat asian kannalta merkityksellisiä, kuten esimerkiksi meijereiden maidosta siinä tapauksessa maksaman hinnan osalta, että maitoa olisi toimitettu sinne. Ne eivät voi myöskään olla myöntämättä sitä, että tilastollisiin arvoihin turvautuminen osoittautuu väistämättömäksi silloin, kun on arvioitava hypoteettista toimintaa.
- 76 Koska tilastoarvojen perusteella määritellyt hypoteettiset ja vaihtoehtoiset tulot kuvastavat ainoastaan sen tilaryhmän keskimääräistä tilannetta, johon kantajien tilat kuuluvat, tosiasiallisia lukuja käyttämällä voidaan kuitenkin antaa siltä osin kuin nämä luvut ovat saatavilla, täsmällisempi kuva kunkin kantajan henkilökohtaisesta tilanteesta.
- 77 Kuitenkin vastaajina olevien toimielinten ja asiantuntijan kuulemistilaisuuden aikana mainitsevat vaarat on otettava huomioon. Nimittäin toisaalta voi olla mahdollista, että tilastotietojen ja tosiasiallisten lukujen samanaikainen käyttö todella vääristää vahingonkorvauksen laskemista ja johtaa virheelliseen lopputulokseen. Toisaalta kantajien tosiasiallisesti kärsimän vahingon esille saamiseksi niin pitkälti, kuin se jälkikäteen on mahdollista, saatavilla olevia tosiasiallisia lukuja ei voida jättää kokonaan ottamatta huomioon, elleivät vastaajina olevat

toimielimet tai asianosainen, joka katsoo tämän vahinkojen arviointimenetelmän olevan itselleen epäedullinen, näytä, miltä osin tosiasiallisten lukujen käyttäminen vääristää laskelmaa.

- 78 Toisaalta keskimääräisten tulojen käyttämisellä ei myöskään taata kunkin kantajan taloudellisen tilanteen oikeaa arviointia, koska tilojen talouden erityispiirteitä ei oteta huomioon.
- 79 Tässä on syytä korostaa sitä, että näissä kahdessa asiassa menetettyä voittoa ei saada selville pelkästään matemaattisen laskutoimituksen avulla, vaan monitahoisten taloudellisten tietojen arvioinnin ja tarkastelun perusteella. Yhteisöjen tuomioistuinta on siten pyydetty arvioimaan taloudellista toimintaa, joka on suurelta osalta luonteeltaan hypoteettista. Sillä on siten kansallisen tuomioistuimen tavoin käytössään suuri harkintavalta käytettävien tilastolukujen ja tilastotietojen suhteen ja ennen kaikkea sen osalta, miten niitä käytetään vahingon määrän laskemisessa ja arvioimisessa.
- 80 Kantajien asiassa C-104/89 esittämät väitteet ja perustelut, joiden mukaan käytetyt perusteet olivat eriyttämättömiä, tai ainakin, että jäsenmaiden ja alueiden välisiä eroja ei otettu tarpeeksi huomioon, ovat tulleet merkityksettä miiksi, koska vahingon arvioimiseksi käytettyjen laskelmien perustana olevat tilastot koskevat niitä alueita, joissa asianomaisten tilat sijaitsevat. Siten pohjoista savi- ja turvealuetta (Nordliches Klei- und Moorbodengebiet) koskevia tietoja sovelletaan Mulderin, Brinkhoffin ja Twijnstran tilanteisiin ja läntisen laidunalueen (Westliches Weidegebiet) tietoja Muskensin tilanteeseen.
- 81 Kantajien asiassa C-104/89 esittämät väitteet siitä, että tietojen alueellistaminen on tehty tässä yhteydessä liian karkeasti, on hylättävä sillä perusteella, että väite ei ole riittävän yksityiskohtainen. Erityisesti Muskens ei vetoa mihinkään sellai-

seen seikkaan, jonka perusteella voitaisiin osoittaa, että hänen tilanteensa voitaisiin arvioida paremmin käyttämällä jonkin toisen alueen tietoja.

3. Todistustaakka

- 82 Siinä tapauksessa, että asiassa ei olla yksimielisiä vahingon tosiseikkoja koskevista tiedoista eikä vahingon osatekijöistä, kantajien tehtävänä on näissä kahdessa asiassa näyttää toisaalta se, että vahinko on syntynyt, ja toisaalta vahingon osatekijät ja laajuus. Koska tässä tapauksessa vahingon syntyminen on jo todettu välituomiossa, kantajien on ainoastaan näytettävä vahingon eri osatekijät ja laajuus toteen.
- 83 Siltä osin kuin vastaajina olevat toimielimet kiistävät kantajien esittämät tiedot ja luvut, asiassa ei riitä se, että ne kiistävät tällaisten tietojen olemassaolon tai lukujen paikkansapitävyyden. Niiden on nimittäin eriteltävä esittämänsä arvostelu yksityiskohtaisesti.
- 84 Samoin on todettava, että koska menetetyn voiton arviointi on luonteeltaan pääasiallisesti hypoteettista, asiantuntijalla on määräävä merkitys, jos yksikään asianosainen ei kykene itse esittämään näyttöä niistä tiedoista tai luvuista, joihin se vetoaa silloin kun nämä tiedot ja luvut ovat riidanalaisia.

IV Asian C-104/89 aineellinen kysymys

A Vahingonkorvauksen kannalta merkitykselliset ajanjaksot

- 85 Välituomion 26 kohdan mukaan korvattavaksi tulevan vahingon määrittämiseksi on otettava huomioon 1.4.1984 ja 29.3.1989 välinen ajanjakso, jonka aikana kantajat olisivat asioiden sujuessa normaalisti saaneet suorittamistaan maidontoitimuksista tuloja, jos heillä olisi tuolloin ollut käytettävissään ne viitemäärät, joihin he olivat oikeutettuja.
- 86 Kunkin kantajan henkilökohtainen vahingonkorvausajanjakso alkaa sinä päivänä, jolloin hänen maidon kaupan pitämisestä luopumisesta antamansa sitoumus päättyi. Riidatonta on, että tämä päivä on Mulderin osalta 1.10.1984, Brinkhoffin osalta 5.5.1984, Muskensin osalta 22.11.1984 ja Twijnstran osalta 10.4.1985.
- 87 Ajanjakso, jonka perusteella vahingonkorvausta on maksettava, päättyy saman välituomion 26 kohdan mukaan viimeistään asetuksen N:o 764/89 voimaantulo päivänä 29.3.1989. Komission mukaan kaikki kantajat ja etenkin Brinkhoff ja Muskens ovat aloittaneet uudelleen maidontuotantonsa ennen 31.12.1988, ja ne tuntuvat pitävän kyseistä päivää huomioon otettavan ajanjakson viimeisenä päivänä. Komissio on viitannut 28.5.1998 pidetyssä istunnossa Alankomaiden maatalousministeriöstä saatuun tietoon, jonka mukaan Brinkhoff oli aloittanut tuotantonsa uudelleen 25.12.1988.
- 88 Lukuun ottamatta Muskensia, jonka osalta minkään seikan perusteella ei voida päätellä hänen aloittaneen maidontuotantoa uudelleen ennen aikaisesti, vahvistetaan, että kolme muuta kantajaa on aloittanut maidontuotannon mainittua päivää aiemmin. Vastauskirjelmästä käy ilmi, että Mulder on aloittanut tuo-

tannon 10.7.1988 ja Twijnstra 1.5.1988. Brinkhoff ilmoitti itse 28.5.1998 pidetyssä istunnossa aloittaneensa tuotannon 31.12.1988.

- 89 Mulderin, Brinkhoffin ja Twijnstran osalta vahingonkorvauksen kannalta merkityksellinen ajanjakso päättyy sinä päivänä, jona he ovat tosiasiallisesti aloittaneet maidontuotannon uudelleen ennenaikaisesti, vaikka välituomiossa katsottiin, että kyseinen ajanjakso päättyi viimeistään 29.3.1989.
- 90 On totta, että ajanjakso, jonka aikana tuottajilta oli evätty kokonaan mahdollisuus maidontuotantoon, päättyi tosiasiallisesti asetuksen N:o 764/89 voimaantulopäivänä; kyseiset tuottajat (jäljempänä SLOM-tuottajat) pystyivät tämän asetuksen perusteella erityisviitemäärät, joihin heillä oli oikeus, saatuaan aloittamaan uudelleen maidontuotantonsa. Tämä ajanjakso saattoi kuitenkin päättyä ennen tätä päivää tuotannon tosiasiallisen uudelleenaloittamisen johdosta silloin, kun tuotanto on lisämaksua koskevan järjestelmän ja yhteisöjen tuomioistuimen asiaa koskevan lainsäädännön mukainen. Välituomion tarkoituksena on nimittäin korvata kantajille vahinko siltä ajanjaksolta, jonka aikana heidät oli suljettu lisämaksuja koskevan alkuperäisen järjestelmän ulkopuolelle ja siten syrjäytetty koko maidontuotannosta. Tässä tapauksessa kantajat, jotka täyttivät nämä edellytykset, pystyivät aloittamaan tuotannon asioissa 120/86, Mulder (Kok. 1988, s. 2321) ja 170/86, Von Deetzen (Kok. 1988, s. 2355) 28.4.1988 annettujen tuomioiden jälkeisenä päivänä.
- 91 Edellä olevasta seuraa, että ajanjakso, jolta vahingonkorvausta on maksettava, on Mulderin osalta 1.10.1984—10.7.1988 (eli 182 päivää markkinointivuodelta 1984/1985, 365 päivää seuraavilta kolmelta markkinointivuodelta ja 100 päivää markkinointivuodelta 1988/1989), Brinkhoffin osalta 5.5.1984—31.12.1988 (eli 331 päivää markkinointivuodelta 1984/1985, 365 päivää seuraavilta kolmelta markkinointivuodelta ja 275 päivää markkinointivuodelta 1988/1989), Muskensin osalta 22.11.1984—29.3.1989 (eli 130 päivää markkinointivuodelta 1984/1985, 365 päivää seuraavilta neljältä markkinointivuodelta) ja 10.4.1985—1.5.1988 Twijnstran osalta (eli 356 päivää markkinointivuodelta 1985/1986, 365 päivää seuraavilta kahdelta markkinointivuodelta ja 30 päivää markkinointivuodelta 1988/1989).

B *Kantajien hypoteettiset tulot*

1. Maidontoimituksesta saadut hypoteettiset tulot

- 92 Tulot, jotka kantajat olisivat saaneet maidontoimituksesta, jos asiat olisivat sujuneet normaalisti, lasketaan kertomalla maidon hinnalla ne maitomäärät, jotka he olisivat voineet toimittaa vahingonkorvauksen maksamisen kannalta merkityksellisen ajanjakson aikana. Ensimmäiseksi on siten tarpeen määritellä viitemäärät, joihin kantajat olisivat olleet oikeutettuja kyseisen ajanjakson kuluessa (jäljempänä hypoteettiset viitemäärät).

a) Hypoteettiset viitemäärät

- 93 Hypoteettiset viitemäärät on laskettava välituomion 28—32 kohdan mukaan kaupan pitämisestä luopumista koskevan palkkion määrittämiseksi käytettyjen määrien perusteella. Asiassa ei ole kiistetty sitä, että tämä määrä oli Mulderin osalta 463 566 kiloa, Brinkhoffin osalta 296 507 kiloa, Muskensin osalta 300 340 kiloa ja Twijnstran osalta 591 905 kiloa.

- 94 Näitä määriä on korotettava yhdellä prosentilla ja niistä on tehtävä välituomion 29—31 kohdassa osoitetun suuruiset vähennykset. Asianosaiset eivät ole eri mieltä siitä, minkä suuruisia vähennyksiä maidon markkinointivuoden suhteen käytetään. Jos maidon markkinointivuosi voidaan ottaa huomioon vain osaksi, eli niissä tilanteissa, joissa ajanjakso, jolta maidon kaupan pitämisestä on luovuttu, päättyy markkinointivuoden kuluessa tai kantaja on aloittanut maidontuotantonsa uudelleen kesken markkinointivuotta, viitemäärää on kuitenkin

vähennettävä suhteellisesti. Siten, kun tosiasiallisia kiintiöitä tarkastellaan markkinointivuotta kohti, hypoteettiset viitemäärät ovat asiantuntijan tekemän arvion mukaan seuraavat:

- Mulderin osalta 228 049 maitokiloa markkinointivuodelta 1984/1985, 454 015 maitokiloa markkinointivuosilta 1985/1986 ja 1986/1987, 444 932 maitokiloa markkinointivuodelta 1987/1988 ja 118 859 maitokiloa markkinointivuodelta 1988/1989

- Brinkhoffin osalta 265 282 maitokiloa markkinointivuodelta 1984/1985, 290 398 maitokiloa markkinointivuosilta 1985/1986 ja 1986/1987, 284 588 maitokiloa markkinointivuodelta 1987/1988 ja 209 069 maitokiloa markkinointivuodelta 1988/1989

- Muskensin osalta 105 536 maitokiloa markkinointivuodelta 1984/1985, 294 152 maitokiloa markkinointivuosilta 1985/1986 ja 1986/1987, 288 267 maitokiloa markkinointivuodelta 1987/1988 ja 281 078 maitokiloa markkinointivuodelta 1988/1989

- Twijnstran osalta 565 416 maitokiloa markkinointivuodelta 1985/1986, 579 710 maitokiloa markkinointivuodelta 1986/1987, 568 112 maitokiloa markkinointivuodelta 1987/1988 ja 45 530 maitokiloa markkinointivuodelta 1988/1989.

b) Maidon hinta

- 95 Tällä tavoin vahvistetuista hypoteettisista viitemääristä on esitetty lausumia julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 56 kohdasta ilmenevällä tavalla.
- 96 Asianosaiset sopivat 20.5.1996 pidetyn kuulemistilaisuuden aikana siitä, että hintojen osalta otetaan huomioon niiden meijereiden vahingonkorvausajanjakson aikana tosiasiallisesti maksamat hinnat, joihin kantajat toimittivat ennen maitonsa ja joihin suurin osa heistä toimitti maitoa maidon kaupan pitämisestä luopumisesta annettujen sitoumusten päättymisen jälkeenkin. Asiantuntija laati tällaisessa tilanteessa lausuntonsa sivulla 18 olevan taulukon Hollannin guldeineina 100 maitokiloa kohti esitetyistä meijerikohtaisista hinnoista, jotka sisälsivät Alankomaissa perittävän arvonlisäveron. Nämä luvut on toistettu julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 57 kohdassa olevassa taulukossa A.
- 97 Kertomalla näin hyväksytyt hinnat niillä hypoteettisilla viitemäärillä, jotka kukin kantaja olisi toimittanut, jos asiat olisivat sujuneet normaalisti, päädytään tiettyjen laskelmaa koskevien virheiden korjaamisen ja kunkin kantajan osalta vahvistettujen vahingonkorvausajanjaksojen sekä meijerien, johon maitoa olisi toimitettu, huomioon ottamisen jälkeen seuraaviin kokonaistuloihin:

— Mulder 1 353 918 NLG

— Brinkhoff 1 075 069 NLG

— Muskens 1 002 178 NLG

— Twijnstra 1 399 748 NLG.

- 98 Neuvoston ja komission asiantuntijalausuntoon antaman vastineen mukaisesti Twijnstran osalta on käytettävä Twee Provinciën -nimisen meijerin eikä De Goede Verwachting -nimisen meijerin maksamia hintoja. Kantaja on nimittäin itse ilmoittanut toimittaneensa maidot samaan meijeriin kuin Mulder. Siitä huolimatta, että De Goede Verwachting on hankkinut haltuunsa Twee Provinciënin, Twee Provinciën käytti edelleen omia hintojaan, kuten Mulderin tapaus osoittaa. Lisäksi asiantuntija tai asianosaiset eivät ole esittäneet min-käänlaista näyttöä perustellakseen sitä, miksi Twijnstran osalta pitäisi hypoteettisesti käyttää muuta meijeriä kuin sitä, johon tämä on tosiasiallisesti toimittanut maitonsa.
- 99 Sen sijaan kantajien esittämää arvostelua, jonka mukaan asiantuntijan olisi pitänyt käyttää maidon markkinointivuoteen eikä kalenterivuoteen liittyviä hintoja, ei voida hyväksyä. Kysymyksessä olevien meijereiden ilmoittamat hinnat ovat keskimääräisiä hintoja, jotka eivät sovellu muutettavaksi maidon markkinointivuoteen kohdistuviksi hinnoiksi. Siten sellaisessa tapauksessa, jossa maidontuotanto on alkanut vuonna 1984, tuottaja saa siksi, että korkeampi hinta otetaan huomioon 1.1.1985 lähtien, osakseen siitä saatavan hyödyn markkinointivuodesta 1984/1985 lähtien, kun taas siinä tapauksessa, että hintaa ei laskettaisi kalenterivuoden osalta, vaan markkinointivuoden osalta, nousu ei vaikuttaisi edellä mainittuun markkinointivuoteen 1984/1985.

2. Teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä saatavat hypoteettiset tulot

- 100 Vahvistettaessa kantajien hypoteettisia tuloja on toisena seikkana otettava huomioon toisaalta teuraslehmien, eli teurastettavaksi tarkoitettujen lehmien, ja toisaalta vasikoiden myynnistä saatavat tulot.
- 101 Sovittuaan periaatteellisesti näiden tulojen huomioon ottamisesta kantajat päätyivät 18.6.1993 jättämänsä kirjelmänsä liitteinä olevissa "Begroting inkomstenschade" -nimisissä laskelmataulukoissaan komission 28.10.1993 jättämän

kirjelmän liitteenä olevassa ”Schadeberekening”-nimisessä laskelmataulukossa ilmeneviä lukuja pienempiin lukuihin.

- 102 Ilmoitettaessa vain Mulderin tapausta koskevat luvut kantajat ilmoittavat kohdassa ”omzet en aanwas” tuloksi 13,24 NLG 100 maitokilolta vuoden 1984 osalta, 13,99 NLG 100 maitokilolta vuoden 1985 osalta, 11,84 NLG 100 maitokilolta vuoden 1986 osalta ja 13,51 NLG 100 maitokilolta vuoden 1987 osalta, kun taas niitä vastaavat, komission kohdassa ”tulot = vasikoiden ja lehmien myynti” ilmoittamat määrät ovat 18,11 NLG 100 maitokilolta markkinointivuoden 1984/1985 osalta, 18,63 NLG 100 maitokilolta markkinointivuoden 1985/1986 osalta, 19,46 NLG 100 maitokilolta markkinointivuoden 1986/1987 osalta, 20,27 NLG 100 maitokilolta markkinointivuoden 1987/1988 osalta ja 21,12 NLG 100 maitokilolta viimeiseltä markkinointivuodelta. Ero selittyy ennen kaikkea sillä, että kantajat käyttävät yksityisen yrityksen laatimia tilastoja.
- 103 Asianosaiset pääsivät 20.5.1996 pidetyssä kuulemistilaisuudessa sopimukseen teuraslehmien ja vasikoiden hinnoista, jotka vahvistettiin teuraslehmien osalta seuraavasti: 1 600 NLG vuoden 1984/1985 osalta, 1 650 NLG vuoden 1985/1986 osalta, 1 700 NLG vuoden 1986/1987 osalta, 1 750 NLG vuoden 1987/1988 osalta, 1 800 NLG vuoden 1988/1989 osalta; vasikoiden osalta hinnat vahvistettiin seuraavasti: 385 NLG vuoden 1984/1985 osalta, 395 NLG vuoden 1985/1986 osalta, 418 NLG vuoden 1986/1987 osalta, 440 NLG vuoden 1987/1988 osalta ja 465 NLG vuoden 1988/1989 osalta.
- 104 Teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä saatavat tulot riippuvat myös eläinmäärästä, jonka kukin kantaja olisi pystynyt myymään markkinointivuoden aikana. Tältä osin asianosaiset ovat yhtä mieltä siitä, että 25 prosenttia karjan lypsylehmistä menee teuraaksi joka vuosi ja 90 prosentilta lypsylehmistä saadaan myytäviä vasikoita.
- 105 Kuitenkaan tämä asianosaisten välillä syntynyt sopimus edellä mainituista hinnoista ja kustakin karjasta myytävissä olevien teuraslehmien ja vasikoiden osuudesta ei riitä siihen, että yhteisöjen tuomioistuin pystyisi määrittämään myytävien eläinten tarkan määrän. Edelleen jää nimittäin riidanalaiseksi se,

minkä kokoisen karjan tai täsmällisemmin sanottuna, kuinka monta lypsylehmää kukin kantaja tarvitsee tuottaakseen kunkin markkinointivuoden osalta merkityksellisten hypoteettisten viitemäärien verran maitoa.

- 106 Komissio katsoo siten olevan sen takia, että kantajien tilojen kannattavuus on väitetyksi alankomaalaista keskiarvoa alempi, tarpeen tietää täsmällisesti, kuinka monta lypsylehmää kullakin kantajalla oli ollut maidon kaupan pitämisestä luopumisesta annetun sitoumuksen alkaessa. Kantajat toteavat sitä vastoin lehmäkohtaisen tuottavuuden kehittyneen ja tarvinneensa sen vuoksi huomattavasti vähemmän lehmiä.
- 107 Asiantuntija katsoi asianosaisten esittämien hintojen perusteella sitä vastoin, että myyntiä varten käytettävissä olevien teuraslehmien ja vasikoiden määrän vahvistamiseksi oli välttämätöntä ottaa huomioon lypsylehmien lukumäärän välttämätön mukauttaminen kaikkien markkinointivuosien kuluessa muuttuviin viitemääriin nähden, lehmän keskimääräisen tuottavuuden kehitys, tarve korvata myydyt teuraslehmät, eläinten kuolemista aiheutuvat tappiot ja karjan mukauttaminen sen itseusiutumisen mahdollistamiseksi.
- 108 Kunkin kantajan karjasta myytävissä olevien teuraslehmien ja vasikoiden lukumäärän vahvistamista varten asiantuntija määritteli ensiksi keskimääräisen tuottavuuden kehityksen lehmää kohden kyseessä olevia kahta aluetta koskevien tilastotietojen perusteella.
- 109 Julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 70 kohdassa olevasta ensimmäisestä taulukosta ilmenevät, maitokiloina lehmää ja markkinointivuotta kohden ilmaistut keskimääräiset määrät ovat tosiasiallisesti tuotettuihin keskimääräisiin määriin nähden ainoastaan se osa, joka voitiin toimittaa meijereihin. Tämä meijeriin toimitettavissa oleva osuus on 95,51—97,54 prosenttia maidontuotannosta, sillä loppu menee vasikoiden ruokkimiseen, omaan kulutukseen ja muihin tarkoituksiin.

- 110 Arvioituaan lehmää ja markkinointivuotta kohden lasketun keskimääräisen toimitetun maitomäärän perusteella, kuinka monta lypsylehmää kunkin kantajan olisi pitänyt pitää — tämä luku ilmenee julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 70 kohdassa olevasta toisesta taulukosta — ja selvitettyään kunkin kantajan karjan kokonaiskoon karjan itseuusiutumisen tarpeen huomioon ottaen, asiantuntija päätyi täsmälliseen arvioon myytävissä olevien teuraslehmien ja vasikoiden määrästä.
- 111 Näin saadun teuraslehmien ja vasikoiden lukumäärän ja asianosaisten sopimien hintojen perusteella asiantuntija päätyi Mulderin osalta 255 980 NLG:n, Brinkhoffin osalta 174 324 NLG:n, Muskensin 157 090 NLG:n ja Twijnstran osalta 228 641 NLG:n suuruisiin kokonaistuloihin.
- 112 Sekä kantajat että vastaajina olevat toimielimet arvostelevat näitä tuloksia siksi, että asiantuntija on pyöristänyt myönnettyjen määrien suuruiseen tuotantoon tarvittavien lehmien lukumäärän suurempaan yksikköön sen sijaan, että se olisi perustanut laskelmansa ”karjan kymmenykseen”, mikä vastaa täsmällisesti tuotantoon tarvittavaa lehmien määrää. Pyöristäminen saattoi komission mukaan johtaa 5 000 tai 6 000 liiallisen maitolitrin huomioon ottamiseen ja kantajien mukaan useiden tuhansien guldenien suuruiseen epäedulliseen tulokseen.
- 113 Tätä väitettä, jonka perustuu kunkin tilan todellisten olosuhteiden ja tilastojen eroavaisuuteen, ei voida hyväksyä. Asianosaiset eivät todella kiistä sen menetelmän oikeellisuutta, jonka mukaisesti lehmien lukumäärä pyöristettiin ylemmän yksikköön ja jonka vuoksi kullekin kantajalle laskettiin markkinointivuotta kohden yksi lehmä enemmän, vaan ne ovat pääasiallisesti eri mieltä mai-

dontuotannon yliarvioinnin aiheuttamista epäedullisista seurauksista. Mene-
mättä sen enempää yksityiskohtiin on riittävää viitata tämän tuomion
137—139 kohtaan, joissa täsmennetään, että asiantuntija on ottanut huomioon
tämän yliarvioinnin muuttuvien kulujen yhteydessä, joten ylituotantoon kuulu-
vaksi katsotuista määristä ei aiheudu millekään asianosaiselle etua eikä haittaa.

- 114 Komissio toistaa lisäksi kantajien tilojen heikon kannattavuuden osalta esittä-
mänsä kritiikin ja arvostelea asiantuntijaa siitä, että tämä oli laiminlyönyt sel-
vittää kunkin kantajan yksilöllisen kannattavuustason ja ottaa kantaa tiloja
koskeviin rakenteellisiin ongelmiin. Komissio väittää etenkin, että Twijnstran
tilaa lukuun ottamatta kaikkien tilojen kannattavuus on vastaavaksi katsotun
tilan kannattavuutta parempi.
- 115 Komission perusteluja ei voida hyväksyä. Kun kyseessä on maidon hypoteettisen
tuotannon edistymisen arvioiminen, tuottavuuden kehitys voidaan todeta jälki-
käteen kunkin kantajan omaan tilanteeseen liittyvien seikkojen täydellisen
puuttumisen takia ainoastaan tilastotietojen avulla, jotka kuvastavat kantajien
tilojen kanssa niiden samanlaisten tilojen keskimääräistä kehitystä niillä kahdella
alueella, joilla kantajien tilat sijaitsevat. Lisäksi komissio ei ole vedonnut täs-
mällisiin ja yksityiskohtaisiin todisteisiin, joiden perusteella voitaisiin päätellä,
että tilojen kannattavuus olisi huonompi.
- 116 Edellä olevasta seuraa, että koska asianosaiset eivät kiistä karjan koostumukseen
liittyviä yleisiä tietoja, eivätkä esitä yksityiskohtaisia vastaväitteitä kunkin tilan
teuraslehmien ja vasikoiden lukumäärän vahvistamiseksi käytetyn laskentatavan
osalta, yhteisöjen tuomioistuin yhtyy asiantuntijan esittämään arvioon.

C Vähennettävät muuttuvat kulut

1. Muuttuvat kulut ulkopuolisen työvoiman käyttöön liittyviä kuluja lukuun ottamatta

a) Asianosaisten ja asiantuntijan esittämät laskelmat

117 Vaikka asianosaiset ovat sopineet muuttuvien kustannusten vähentämisen periaatteesta (ks. tämän tuomion 69 kohta), ne ovat erimielisiä useista kohdista, jotka koskevat muun muassa joko myönnettyihin viitemääriin tai tilojen kokoon perustuvan laskelman oikeellisuutta, tiettyjen seikkojen, kuten erityisesti ulkopuolisesta työvoimasta johtuvien kulujen, kuulumisesta näihin kustannuksiin ja tiettyjen muuttuvien kustannusten osatekijöiden, kuten rehuun liittyvien kustannusten, laskemisesta.

118 Eri tulokset, joihin asianosaiset ovat päätyneet, kuten ne on esitetty julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 63 kohdassa, selittyvät ensinnäkin ja ennen kaikkea sillä, että asianosaiset ovat erimielisiä siitä, kuinka paljon lypsylehmiä tarvitaan hypoteettisesti myönnettyjen viitemäärien mukaiseen tuotantoon siitä huolimatta, että ne näyttävät olevan yksimielisiä siitä, että muuttuvien kustannusten tärkeimmäksi osaksi katsottavat rehukustannukset on määriteltävä täsmällisesti sen mukaan, kuinka monta lehmää tarvitaan hypoteettisten viitemäärien mukaiseen tuotantoon. Kuten tämän tuomion 106 kohdassa on todettu, neuvosto ja komissio katsovat ensisijaiseksi kunkin kantajan maidon kaupan pitämisestä luopumisesta antaman sitoumuksen alkaessa pitämän karjan merkityksen kun taas kantajat perustavat arvionsa pienempään lehmämäärään eläinkohtaisen tuottavuuden kehittymisen takia.

119 Kantajat arvostelevat myös komission laskentatapaa siltä osin kuin siinä lähdetään liikkeelle hehtaaria kohti lasketuista muuttuvista kustannuksista. Kantajien

mukaan suhteuttaessaan muuttuvat kulut viljeltyyn peltoalaan komissio olettaa virheellisesti, että maitokiloa kohden tarkastellut muuttuvat kulut kasvaisivat sitä mukaan kuin hehtaarituohto pienenee. Mitä suurempi tila on, sitä pienempi vaikutus sen koolla olisi kokonaistuotantokustannuksiin.

- 120 Kantajat kiistävät lisäksi siipikarjan ja sikojen ruokinnasta aiheutuneet kulut. Kiistämättä sitä, että tällaisia eläimiä pidetään usein myöskin pitkälti maidontuotantoon erikoistuneilla tiloilla, ne katsovat, että näiden eläinten kasvatukselta saadut tulot ylittävät niiden ruokinnasta aiheutuvat välttämättömät kulut.
- 121 Asiantuntija esittää kaksi kantajien esittämistä luvuista eroavaa muuttuvien kustannusten laskentataulukkoa, jotka perustuvat niiden kahden alueen erilaiseen tuottavuuteen, joilla kantajien tilat sijaitsevat.
- 122 Julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 64 kohtaan otetuista asiantuntijalausunnon taulukoista käy asiantuntijan istunnossa esittämien seikkojen valossa ilmi, että muuttuvien kustannusten osatekijöihin kuuluvat toisaalta tilastoarvot guldeneina eläimeltä ilmaistuina ja toisaalta asiantuntijan huomioon ottamat, guldeneina hehtaarilta ilmaistut seikat, jotka ovat peräisin asiantuntijan suorittamista laskelmista.
- 123 Kuten kahden taulukon kahdesta ensimmäisestä kohdasta käy ilmi, ensimmäinen ryhmä koostuu ”rehusta” ja ”muista muuttuvista kustannuksista”. Toiseen ryhmään kuuluvat seuraavat kohdat: ”energia”, ”viljelykulut”, ”viljelystä saatu ja muu tuotto”, ”alihankinta”, ”koneiden vuokraus ja huolto”, ”rakennusten kunnossapito” ja ”muiden eläinten ruokinta”.

124 Asiantuntija ilmaisi muuttuvien kustannusten osalta saamansa kokonaismäärän niin ikään guldeneina hehtaarilta.

125 Asianosaisten muuttuvien kustannusten osalta esittämän arvostelun suuren määrän ja merkityksen takia eri arvostelukohteet on syytä käsitellä erikseen.

b) Muuttuvien kustannusten käsite

126 Kantajat arvostelevat erityisesti käsitettä muuttuvat kulut sellaisena kuin asiantuntija on sitä käyttänyt. Niiden mukaan nämä kustannukset tarkoittavat vastaajina olevien toimielinten asetuksen N:o 2187/93 puitteissa valitseman menetelmän tavoin niitä kustannuksia, joihin viitataan yhteisön maatilatypologian perustamisesta 7 päivänä kesäkuuta 1985 tehdyn komission päätöksen 85/377/ETY (EYVL L 220, s. 1) liitteessä I olevissa määritelmissä. Kantajat katsovat LEI:n lausunnon perusteella, että päätöksen mukaisesti yksikään asiantuntijan mainitsemista otsikoista ei täytä täsmälleen muuttuvien kustannusten määritelmää. Näin on erityisesti seuraavien kohtien kanssa: energiaan, huoltoon, aliurakointiin ja erityisesti vielä ”koneiden vuokraukseen ja huoltoon” liittyvien kulujen kanssa, joiden osalta edellä mainittujen kustannusten määritelmiä ei ole noudatettu. Näin ollen kantajat katsovat, että asiassa on viitattava päätöksessä 85/377/ETY hyväksyttyihin muuttuvien kustannusten määritelmiin.

127 Lisäksi kantajat katsovat asianmukaiseksi vähentää hypoteettisista bruttotuloista ei pelkästään lannoitekulujen kaltaisia muuttuvia kustannuksia, vaan myös tietyn määrän muita, muuttumattomia kustannuksia, jotka poistuvat maidontuotannon lopettamisen yhteydessä. Näihin viimeksi mainittuihin kuuluvat ”polttoaineisiin”, ”koneiden vuokraukseen”, ”palkkoihin” ja ”veteen ja sähköön” ja ”laitteisiin” liittyvät kustannukset, kuten julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 64 kohtaan otetuista taulukoista A ja B käy ilmi.

- 128 Asiantuntija vastasi kantajien tämän käsitteen osalta esittämän arvostelun johdosta istunnossa, että muuttuvien kulujen osalta esitetyt eri määritelmät eivät vaikuta laskelmaan siltä osin kuin kantajat ehdottavat myös vähennettäväksi hypoteettisista tuloista samoja kustannuskohtia riippumatta siitä, että he tekevät eron "muuttuvien kustannusten" ja "muiden, muuttumattomien kustannusten, joita ei voida vähentää" välillä.

c) Rehukustannukset

- 129 Kuten tämän tuomion 122 ja 123 kohdasta käy ilmi, asiantuntija on esittänyt rehukustannukset guldeneina lehmää kohden sellaisina kuin ne seuraavat kunkin alueen omista tilastoista. Toisin kuin asianosaiset, asiantuntija ei laske kokonaismäärää, joka vastaisi rehukustannuksia markkinointivuotta ja karjaa kohden, jotta hänen ei tarvitsisi perustaa sellaista laskelmaansa sen karjan lehmien kokonaislukumäärään, joka tarvitaan kullekin tuottajalle myönnettyjen viitemäärien tuottamiseen. Rehukustannukset päätä kohti ovat siten pohjoisen alueen osalta 1 391 NLG vuonna 1984/1985, 1 398 NLG vuonna 1985/1986, 1 319 NLG vuonna 1986/1987, 1 129 NLG vuonna 1987/1988, 1 142 NLG vuonna 1988/1989 ja läntisen alueen osalta 1 622 NLG vuonna 1984/1985, 1 589 NLG vuonna 1985/1986, 1 517 NLG vuonna 1986/1987, 1 286 NLG vuonna 1987/1988 ja 1 229 NLG vuonna 1988/1989.
- 130 Koska kantajien väite, joka koski sitä, ettei alueiden välisiä eroja otettu huomioon käytetyissä tiedoissa, kuten tämän tuomion 80 kohdassa on todettu, jää vaille merkitystä, ei ole mitään syytä olla hyväksymättä lukuja asianmukaisina ja kohtuullisina.

d) Kohtaan ”koneiden vuokraus ja huolto” liittyvät kulut

- 131 Kantajat väittävät, että kohta ”koneiden vuokraus ja huolto” on virheellinen. Tähän kohtaan sisältyy koneistoon ja kaikkiin laitteistoihin, kuten traktoreihin, niittokoneisiin, navetoihin, lypsykoneisiin ja kylmäsäiliöihin liittyvät kulut.
- 132 Kantajien näiden kustannusten laskemisesta esittämää arvostelua ei kuitenkaan voida hyväksyä, vaikka kantajien esittämät ja asiantuntijan hyväksymät määrät poikkeavat toisistaan huomattavasti tältä osin.
- 133 Asiantuntijan istunnossa antamien selitysten mukaan tulosten eroa ei voida selittää sillä, että muuttuvat kulut muodostaviin seikkoihin on katsottu kuuluvan erilaisia seikkoja, vaan se johtuu siitä, että toisin kuin kantajien käyttämissä lähteissä, asiantuntija on sisällyttänyt näihin seikkoihin poistoja vastaavat kustannukset ja koneiden rahoitukseen liittyvät kulut. Asiantuntija perustelee tämän menetelmän käyttöä sillä, ettei se ollut ottanut huomioon vaihtoehtoisten tulojen laskemisen yhteydessä mitään sellaista määrää, joka vastaisi koneista ja laitteistoista vapaaksi tulevaa pääomaa.
- 134 Siten on todettava, että kyseistä kohtaa vastaavien kulujen arviointimenetelmä sisältyy loogisena osana asiantuntijan vapaaksi tulleen pääoman määrittämiseksi valitsemaan menetelmään. Tämä perustuu erityisesti sellaiseen olettamukseen, että vapaaksi tullut pääoma sisältää ainoastaan määrät, jotka tarvitaan lypsy-lehmäkarjan uudelleen muodostamiseksi maidontuotannon uudelleenaloittamisen ajankohtana. Asiantuntijan antamista selityksistä käy sitä vastoin ilmi, että maidontuotannon lopettamisesta seuraa, että kantajille syntyi koneiden vuokrauksen ja huollon ja laitteistojen osalta säästöjä. Näin ollen asiantuntija ei arvosta näitä koneita eikä laitteita vapaaksi tulleen pääoman arvioinnin yhteydessä vaan ottaa ne huomioon muuttuvien kustannusten arvioinnin yhteydessä.

- 135 Asiassa ei voida kiistää sitä, että tällaiset taloudelliset arvioinnit ovat loogisia ja näyttävät vastaavan kantajien tilojen taloudellista todellisuutta. Näin ollen kantajat eivät voi esittää minkäänlaista yksityiskohtaista kritiikkiä niiden osalta.

e) Maidon ylituotannon huomioonottaminen

- 136 Samalla kun kantajat väittävät, etteivät ne voi hyväksyä asiantuntijan toteamia kuluja ”viljelyistä saatua ja muuta tuottoa” varten, komissio katsoo, että ”viljelyistä saatua ja muuta tuottoa”, jota ei ole käytetty tilalla, koskeva luku on korvattava luvulla ”näiden viljelyjen tuotantokustannukset”.
- 137 Asiantuntija ilmoittaa yrittäneensä tässä kohdassa ”viljelyistä saatu ja muu tuotto” koskevilla määrillä arvioida jonkin verran liian suureksi arvioidusta maidontuotannosta johtuvia taloudellisia vaikutuksia. Kuten jo tämän tuomion 113 kohdasta ilmenee, tämä selittyy sillä, että asiantuntija luuli voivansa hyvin pyöristää saatujen maitomäärien tuottamiseen tarvittavien lehmien lukumäärän ylempään yksikköön. Samalla kun tämä kohta sisältää asiantuntijan antaman selityksen mukaan myydyn rehun, toimitettuihin ja omaan käyttöön otettuihin määriin nähden ylitse jääneen maidon määrän, ja maitokiintiöiden vähentämisen johdosta mahdollisesti maksettavat avustukset, kohdalla ”muiden eläinten ruokinta” pyritään kertakaikkisella tavalla arvioimaan, mikä on kunkin kantajan omaan käyttöönsä ottamista määristä sekä maidontuotantoon erikoistuneella tilalla olevien muiden eläinten ruokkimiseen käytetystä rehusta saama hyöty.
- 138 Asiantuntijan mukaan sen näihin kahteen kohtaan ottamat määrät on vähennettävä muuttuvista kustannuksista. Asiantuntijan oman ilmoituksen mukaan laskemisessa on nimittäin otettava huomioon hypoteettisen maidontuotannon yhteydessä sen lisäksi ilmenevät taloudelliset edut.

- 139 Näiden määrien vähentäminen muuttuvista kustannuksista tuntuu järkevältä sen valossa, mitä asiantuntija on esittänyt toimitettujen maitomäärien ja tuotettujen maitomäärien välisestä erosta. Koska kantajat saavat maidontuotantoon perustuvaa taloudellista etua hypoteettisten viitemäärien, jotka pelkästään voivat olla vahingonkorvauksen kohteena, ylittävistä maidontuotannosta, tällaisilla eduilla on nimittäin taloudellista arvoa, joka on yhtä kuin joko hypoteettinen lisätulo tai kustannusten säästö.
- 140 Lisäksi kohtaa ”muiden eläinten ruokinta” ei voida riitauttaa, sillä kantajat myöntävät heillä olleen muita eläimiä, muun muassa siipikarjaa, vaikka heidän tilansa ovat pitkälti erikoistuneet maidontuotantoon.
- 141 Näin ollen ei ole olemassa mitään syytä estää ottamasta tällaista maidontuotantoon liittyvien kustannusten vähentymistä huomioon.

f) Keinosiemennyksen ja muiden kulujen ottaminen kahdesti huomioon

- 142 Koska kantajat olivat väittäneet, että siemen-, taimi- ja kasvinsuojeluainekulut on otettu huomioon kahteen kertaan, ensimmäisen kerran ”muina muuttuvina kuluina” ja toisen kerran ”viljelyihin liittyvinä kuluina”, asiantuntija selitti istunnossa, että ensimmäinen kohta käsittää keinosiemennys-, terveydenhoito-, siemen- ja taimikustannukset sekä kasviensuojeluun ja kuivikkeisiin liittyvät kustannukset kun taas toinen kohta koskee lannoitteisiin liittyviä kustannuksia.
- 143 Tämä selitys on vakuuttava. Näin ollen kantajien väitteitä tiettyjen kustannusten kuten keinosiemennyskustannusten ottamisesta kahdesti huomioon ei voida hyväksyä.

g) Huomioon otettuja tai huomioon otettavia pinta-aloja koskeva arvostelu

- 144 Sitä kantajien esittämää arvostelua ei voida hyväksyä, jonka mukaan, kun las-
kelmassa otetaan huomioon rehukasvien kustannukset hehtaarilta ja viljelyalan
kustannukset hehtaarilta, rehukasviviljelyalan hehtaaripinta-ala, joka voidaan
ainoana ottaa huomioon, ei vastaa viljelyalojen kokonaispinta-alaa. Kantajat
eivät nimittäin täsmennä yksityiskohtaisella tavalla, missä määrin tämä viljelyä
koskeva ero voi vaikuttaa asiantuntijan saamiin tuloksiin.
- 145 Komissio katsoo, että se, että asiassa ei ole osoitettu viljelylajeittain, kuinka
monta hehtaaria peltoa kullakin kantajalla oli hallinnassaan, voi vaikuttaa
muuttuvien kustannusten määrittämiseen erittelemättä kuitenkin, kuinka suuri
tämä vaikutus on.
- 146 Edellä olevan perusteella on siten suoralta kädeltä todettava, että tätä arvostelua
ei voida hyväksyä.

h) Yksilöllinen kannattavuus

- 147 Siinä tapauksessa, että komission esittämä väite siitä, että asiantuntija ei ole
tutkinut kunkin tilan yksilöllistä kannattavuutta, olisi merkityksellinen muuttu-
vien kustannusten yhteydessä, sen osalta riittää, että viitataan tämän tuomion
114—116 kohdassa lausuttuun.
- 148 Kaikesta edellä olevasta seuraa, että asiantuntijan muuttuvien kustannusten
määrittämisen osalta antamat selitykset vaikuttavat asianmukaisilta ja kohtuul-
lisilta varsinkin niiden laskentatavan osalta, joka eroaa asianosaisten käyttämästä

laskentatavasta. Näin ollen asiantuntijan luvut on hyväksyttävä varsinkin kun kantajat eivät ole esittäneet mitään ratkaisevaa arvostelua tällaista laskentatapaa vastaan, eivätkä ole esittäneet yhtään perustelua tai perustetta, jonka perusteella tällainen asiantuntijan käyttämä menetelmä voitaisiin katsoa virheelliseksi.

- 149 Siten muuttuvat kulut, jotka olisivat tulleet kantajille vastattaviksi, jos asiat olisivat sujuneet normaalisti, ovat kokonaisuudessaan seuraavat: 756 323 NLG Mulderin osalta, 607 116 NLG Brinkhoffin osalta, 574 588 NLG Muskensin osalta ja 773 196 NLG Twijnstran osalta.

2. Ulkopuolista työvoimaa koskevat kustannukset

- 150 Asianosaiset ovat sen sijaan eri mieltä siitä, onko ulkopuolisten työntekijöiden palkkaamiseen liittyviä kuluja otettava huomioon ja missä määrin niin on tehtävä. Riidatonta on, että tähän riidanalaiseen kohtaan eivät sisälly kustannukset, jotka liittyvät tiettyjen lyhytaikaisten kausitöiden teettämiseen aliurakkana.
- 151 Komissio väittää, että muuttuvien kustannusten kaltaisiksi kustannuksiksi on hyväksyttävä työntekijöiden tekemään tietyn tuntimäärän mukaiseen työpanokseen perustuvat tuotantokustannukset. Se ottaa huomioon tältä osin kantajaa ja markkinointivuotta kohden luvut, joihin julkisasiamies on viitannut ratkaisuehdotuksensa 74 kohdassa. Luvut perustuvat 60 tunnin vuosittaiseen työaikaan lehmää kohti kerrottuna niiden lehmien määrällä, jotka kullakin tilalla oli sen ajanjakson alkaessa, jonka aikana maidon kaupan pitämisestä oli luovuttu; komissio vähentää tästä karjalle käytetystä kokonaistuntimäärästä 2 496 tuntia, jotka tilan omistajan oletetaan tehneen itse, ja katsoo, että jäljelle jäävä tuntimäärä vastaa työntekijöiden suorittamaa työtuntimäärää.

- 152 Kantajat väittävät, etteivät he ole koskaan käyttäneet työntekijöitä. Ne eivät periaatteessa hyväksy ulkopuolisen työvoiman käyttämisestä aiheutuneiden kustannusten huomioonottamista erityisesti siksi, että Alankomaissa sijaitsevilla tiloilla käytettävä palkattu työntekijämäärä ei normaaliaikana ylitä 4:ää prosenttia tilalla työskentelevän työvoiman kokonaismäärästä. Ne esittävät tältä osin, että komissio ei ole itse hyväksynyt sellaisia työntekijäkustannuksia päätöksessään 85/377/ETY, eikä 13.5.1993 tekemässään ehdotuksessa neuvoston asetukseksi tietyille maidon ja maitotuotteiden tuottajille, jotka eivät voi tilapäisesti harjoittaa toimintaansa, tarjottavasta hyvityksestä (KOM(93) 161 lopullinen, EYVL C 157, s. 11), josta on tullut joidenkin neuvoston tekemien muutosten jälkeen asetus N:o 2187/93.
- 153 Kantajat ovat hyväksyneet 20.5.1996 pidetyssä kuulemistilaisuudessa komission ehdottaman luvun 60 työtunnista lehmää kohden vuodessa.
- 154 Toisin kuin erityisesti komissio on esittänyt, asiantuntija katsoo, että hypoteettisten viitemäärien haltijalla käytettävissä olevien tuntien lukumäärän vahvistamiseksi ei ole otettava huomioon pelkästään viljelijän itsensä tekemää työtä vaan myös hänen perheenjäseniensä suorittamat työt. Asiantuntija tukeutuu LEI:ltä peräisin oleviin tilastoihin ja ottaa laskelman perustaksi 2 496 työtuntia vuodessa (eli 312 päivää laskettuna 8 päivittäisen työtunnin mukaisesti), jotka viljelijä on itse suorittanut tilansa hyväksi ja joihin se lisää viljelijän perheenjäsenten suorittaman työajan, jonka määräksi on arvioitava 80 prosenttia viljelijän työajasta. Siten viljelijä ja hänen perheensä käyttivät asiantuntijan mukaan 4 492 työtuntia vuodessa.
- 155 Asiantuntijan mukaan ulkopuolisen työvoiman käyttö on välttämätöntä ai-noastaan, jos tilan osalta tarvitaan enemmän työtunteja kuin viljelijän ja hänen perheensä työskentelemät 4 492 tuntia. Työtuntien tarve kullakin tilalla määräytyy karjan koon mukaan.

- 156 Arvioituaan tällaisessa tilanteessa niin sanotun standardituotantoyksikön perusteella tarvittavan työajan lehmää kohden vuodessa asiantuntija on todennut, että ulkopuolista työvoimaa on tarvittu ainoastaan Twijnstran tilalla ja sielläkin pelkästään markkinointivuoden 1985/1986 aikana; kuten julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 75 kohtaan otetusta taulukosta ilmenee, tämän tarpeen suuruus oli 1,35 NLG sadalta toimitetulta maitokilolta.
- 157 Kantajat ilmoittavat sinänsä olevansa yhtä mieltä siitä asiantuntijan lopputuloksesta, johon tämä päätyi sisällyttämällä arvioonsa perheenjäsenet, mutta uudistavat silti esittämänsä arvostelukohdat kiistäen yksityiskohtaisesti ulkopuolisen työvoiman käytön ja sen, että heidän perheenjäsenensä olisivat osallistuneet töihin. Työtuntien määrä lehmää kohden riippuu enemmän tilan koosta ja toiminnasta kuin siitä alueesta, jolla se sijaitsee. Lisäksi viljelijä saa vapaasti tehdä työtä enemmän kuin asiantuntijan esittämissä tuntimäärissä on osoitettu.
- 158 Komissio vetoaa 20.5.1996 pidetyn kuulemistilaisuuden aikana aikaansaatuun sovintoratkaisuun, jonka mukaan Mulder ja Twijnstra ovat työskennelleet 60 tuntia lehmää kohden vuodessa ja Brinkhoff ja Muskens 65 tuntia.
- 159 Asiantuntijan valitsema tilastollinen lähestymistapa perustuu siihen oletukseen, että kantajien perheenjäsenet ovat kysymyksessä olevana ajanjaksona osallistuneet maidontuotantoon liittyviin työtehtäviin. Kantajat ovat pystyneet tämän oletetun työskentelyn ansiosta luopumaan työntekijöiden palkkaamisesta lukuun ottamatta Twijnstran kohdalla kysymykseen tullutta yhtä maidon markkinointivuotta.
- 160 Asiantuntijan suorittaman päättelyn mukaan tästä oletuksesta seuraa vaihtoehtoisten tulojen osalta, että tulo, joka perheenjäsenten oletetaan saaneen maidontuotannon keskeytymisen aikana palkatusta työstä, on pakosta lisättävä kunkin kantajan vaihtoehtoihin tuloihin. Asiantuntija katsoo, että jollei näin olisi, taloudellinen lähestymistapa ei olisi johdonmukainen.

- 161 Asiantuntija ei ole kiistänyt istunnossa kantajien vaatimuksia, joiden mukaan hänen ulkopuolisen työvoiman käyttöä koskeviin tilastotietoihin perustuva menetelmänsä ei sulje pois sitä, että kantajat olisivat voineet tuottaa niiden hyväksi luetut määrät turvautumatta ulkopuoliseen työvoimaan. Asiantuntija ei ole myöskään kumonnut esitettyjä väitteitä, joiden mukaan kantajat eivät tosiasiassa ole koskaan palkanneet työntekijöitä, eikä sitä, että asiantuntijalauseannon lopputuloksissa annetaan ainoastaan keskiarvo ja että ne eivät siten edusta täsmällisesti kunkin kantajan erityistä tilannetta.
- 162 Kuitenkaan tällaiset väitteet eivät myöskään ole täysin yksiselitteisiä. Kantajat katsovat nimittäin, että ne tarvitsevat lehmää kohden vuodessa enemmän työtunteja kuin asiantuntija on todennut, vaikka ne esittävät samaan aikaan, että ne pystyvät suoriutumaan itse suuremmasta työmäärästä ilman perheenjäsenten tai työntekijöiden työpanosta.
- 163 Tältä osin on todettava, että lopputulosten, joihin asiantuntija on päätenyt tilastoarvojen käyttämisen perusteella, vuoksi ei voida olettaa, että ulkopuolista työvoimaa olisi palkattu, eikä kumota kantajien väitteitä, joiden mukaan heidän perheenjäsenensä eivät olleet osallistuneet työhön. Koska kuitenkin tilastoarvoihin turvautumisesta ei välttämättä seuraa se, että kantajien ammattitoimintaa luonnehtivat todelliset olosuhteet jätetään huomioimatta, nämä viimeksi mainittut olosuhteet on otettava huomioon.
- 164 Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 77 kohdassa, komissio ei ole silloin kun sitä pyydettiin perustelemaan yhtäältä, miksi muuttuviin kustannuksiin oli tarpeen sisällyttää ulkopuolisen työvoiman kustannukset ja osoittamaan, mikä tämän työvoiman määrä on, ja toisaalta näyttämään, että kantajat ovat tosiasiaassa käyttäneet työntekijöitä, vedonnut yhteenkään argumenttiin perustellakseen ulkopuolisesta työvoimasta aiheutuvien kustannusten huomioon ottamista, eikä esittänyt yhtään konkreettista seikkaa, jonka perusteella voitaisiin päätellä, että kantajat olisivat käyttäneet työntekijöitä. Lisäksi on muistutettava siitä, että komissio on asetusehdotuksensa yhteydessä itse luopunut ottamasta laskelmassa huomioon tätä tekijää.

- 165 Koska tilastollisella lähestymistavalla tai komission perusteluilla ei voida kumota kantajien toteamuksia, joiden mukaan heillä ei ole koskaan ollut työntekijöitä, yhteisöjen tuomioistuim ei ota työntekijöitä vastaavia kustannuksia muuttuvien kustannusten yhteydessä huomioon.
- 166 Näin ollen hypoteettisista tuloista vähennetään muuttuvat kulut ainoastaan sen suuruusina kuin ne on vahvistettu tämän tuomion 149 kohdassa.

D Vaihtoehtoiset tulot

1. Keskimääräisten vaihtoehtoisten tulojen ja tosiasiallisten vaihtoehtoisten tulojen merkittävyys

- 167 Kuten julkisasiamies korostaa ratkaisuehdotuksensa 79 kohdassa, vaihtoehtoiset tulot ovat periaatteessa tosiasiallisesti harjoitetusta toiminnasta peräisin olevia todellisia tuloja. Laskelmassa on siten otettava huomioon kaikki kantajien tosiasiallisesti tältä osalta saamat määrät, etenkin kun ainoastaan tosiasiallisesti kärsitty vahinko on korvattava.
- 168 Kuitenkin koska välituomion 33 kohdassa olevan yleisen periaatteen mukaan vahinkoa kärsineen on todistettava noudattaneensa kohtuullista huolellisuutta vahingon rajoittamiseksi, vaihtoehtoinen tulo käsittää tulon, jonka kantaja olisi voinut hankkia, jos hän olisi järkevällä tavalla ryhtynyt korvaavaan toimintaan. Tämä periaate johtaa siihen, että keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot ovat joka tapauksessa merkityksellisiä, jos tosiasialliset tulot eivät ole niitä suurempia.

169 Kantajat eivät kiistä sitä, että ne tukeutuvat vaihtoehtoisten tulojensa toteen näyttämiseksi pääasiallisesti tilastoarvoihin ja myöntävät, että siltä osin kuin he esittävät tosiasiallisesti harjoitetusta toiminnastaan tietoja ja lukuja, nämä tiedot ja luvut ovat epätäydellisiä ja ylimalkaisia.

170 Tästä seuraa, että ensiksi on vahvistettava ne keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot, jotka kantajien olisi pitänyt pystyä hankkimaan eri tuotantotekijöiden perusteella; sen jälkeen näitä tuloja verrataan niihin määriin, jotka ne väittävät saaneensa tosiasiallisesti harjoittamastaan toiminnasta. Sekä vastaajina olevien toimielinten ja asiantuntijan tämän vertailun osien vääristämisestä esittämän vaaran välttämiseksi asiassa on verrattava koko sen ajanjakson, joka on merkityksellinen vahingonkorvauksen kannalta, osalta päteviä kokonaismääriä, eikä pelkästään kysymykseen tulevia määriä kunkin markkinointivuoden osalta.

2. Vapaaksi tulleesta pääomasta saadut tulot

171 Aivan aluksi kantajat kiistävät periaatteen, jonka mukaan korot on katsottava hypoteettisesta pääomasta saaduksi tuloksi. Heidän mukaansa lehmien myynnistä saatu pääoma on investoitu uudelleen korvaavaan toimintaan. Joka tapauksessa yleiseltä kannalta asiaa tarkasteltuna korot saadaan ottaa huomioon ainoastaan, jos ne lasketaan mukaan myös hypoteettisten tulojen yhteydessä.

172 Asianosaiset eivät ole pystyneet sopimaan vapaaksi tulleen pääoman osalta huomioon otettavista kokonaismääristä, eivätkä siitä, mistä seikoista tämä pääoma muodostuu. Asianosaisten lausumista on ilmennyt erityisesti, että he ovat eri mieltä lehmien hinnasta, siitä, onko eräiden muiden vapaaksi tulleen pääoman osatekijöiden huomioon ottaminen perusteltua, ja mitä korkoprosenttia huomioon otettavaan pääomaan olisi sovellettava.

- 173 Neuvosto ja komissio katsovat, että kukin kantaja pystyi saamaan maidontuotannon lopettamisen jälkeen tuloa vapaaksi tulleesta pääomasta 6 700 NLG lehmältä. Tämä määrä koostuu komission esittämien täsmennysten mukaan seuraavista osista: 3 800 NLG navettaan, siloihin ja maatalouskoneistoon liittyvästä pääomasta, 1 100 NLG lypsykoneita ja kylmälaitteistoa vastaavasta pääomasta ja 1 800 NLG lypsylehmän hintana.
- 174 Komissio lisää, että tämä maidontuotannon päättyessä vapaaksi tullut 6 700 NLG:n suuruinen pääoma lehmältä täytyy jäädä tuottajan käyttöön maidontuotannon uudelleen aloittamiseen asti ja että sille voidaan laskea tältä ajanjaksolta 5,5 prosentin suuruista korkoa. Näin ollen tulo on 368,50 NLG lehmältä vuodessa.
- 175 Kantajat katsovat päinvastoin ensinnäkin, että lypsylehmälle laskettava arvo on keskimäärin 3 100 NLG. Kuitenkin lehmän teurasarvo, joka heidän mukaansa pitäisi pikemminkin määritellä muuttuvien kustannusten yhteydessä, oli 1 630 NLG 1970-luvun lopussa. Kun tämä määrä muutetaan saamatta jääneeksi tuotannoksi maitokiloa kohti käyttämällä perustana 5,5 prosentin suuruista vuotuista korkoa ja laskemalla se 5 500 kg suuruisen lehmän vuosituotoksen mukaan, kantajat päätyivät 1,63 NLG:n määrään 100 kilolta. Heidän mukaansa vapaaksi tulleesta pääomasta saadut tulot eivät missään tapauksessa saa ylittää 3,10 NLG 100 maitokilolta.
- 176 Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 87—89 kohdassa, kantajat ovat arvostelleet vastaajina olevien toimielinten käsitystä vapaaksi tulleen pääoman osatekijöistä kolmen syyn perusteella. Ensinnäkään he eivät hyväksy vapaaksi tulleen pääoman huomioonottamista navetoiden, lypsykoneiden ja kylmälaitteistojen kaltaisten tuotantovälineiden osalta; toiseksi ne väittävät, että myydyin lehmän markkina-arvo oli niiden maidon kaupan pitämisestä luopumisesta antamiensa sitoumusten alussa paljon komission hyväksymää arvoa alhaisempi; kolmanneksi ne eivät hyväksy vapaaksi tulleesta pääomasta saatujen tulojen laskemisessa huomioon otettuja korkoprosentteja.

- 177 Kantajat esittävät tuotantovälineiden osalta, että toisin kuin komissio katsoo, niiden on täytynyt ylläpitää laitteistoja erityisesti muita toimintoja varten, eivätkä ne ole saaneet niistä mitään tuloja. Koneiston mahdollisen myynnin yhteydessä sen markkina-arvo olisi sen vuoksi ollut hyvin alhainen.
- 178 Komissio vastaa tältä osin, että se on ottanut arviossaan huomioon tuotantovälineiden uudelleenkäytön muihin taloudellisiin tarkoituksiin ja ottanut sen takia ylläpitokustannuksista huomioon ainoastaan 50 prosenttia.
- 179 Kantajat ovat oman ilmoituksensa mukaan käyttäneet lehmän arvon osalta sen ajanjakson alussa lehmästä maksettua hintaa, jona niiden maidon kaupan pitämisestä luopumisesta antamat sitoumukset alkoivat. Kantajien oikeaksi katsoman 3 100 NLG:n suuruisen määrän ja komission oikeana pitämän 6 700 NLG:n suuruisen määrän välisestä erosta komissio lausuu, että 6 700 NLG:n määrään sisältyvät myös maidon tuotantokustannukset lehmää kohden. Komissio toteaa lehmän teurasarvon osalta, että kantajien esittämän arvon, joka on 1 630 NLG lehmältä, ja komission oikeaksi arvoksi katsoman 1 800 NLG:n välinen ero on suhteellisen merkityksetön.
- 180 Julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 91 kohdassa olevasta taulukosta ilmenevät ne tulot, joihin asiantuntija on arviossaan päätenyt vapaaksi tulleesta pääomasta lehmältä saadun 2 358 NLG:n, vuonna 1984 tai 1985 uudelleen aloitettavaksi arvioidun maidontuotannon kannalta tarvittavan lehmämäärän ja tälle pääomalle lasketun tuoton perusteella, jota on vähennetty inflaatioprosentin tai lisätty deflaatioprosentin määrällä.
- 181 Asiantuntija viittaa näiden lukujen osalta siihen, että se on ottanut taloudellisten syiden johdosta huomioon pelkästään lehmien myynnistä saadun pääoman. Asiantuntijan esittämien selitysten mukaan viljelijän on täytynyt kirjanpidollisten poistojen ja karjan myynnin ansiosta säästää tuotannon lopettamisen yhteydessä karjan uudelleenmuodostamiseen tarvittava rahamäärä. Asiantuntija on näin ollen perustanut tarvittavasta pääomasta tekemänsä arvion toisaalta viljelijän

lehmien myynnistä saamasta pääomasta ja toisaalta tuotannon päättymisajankohtana kumuloituneista poistoista yhdessä koostuvaan arvoon, joka vastaa lypsylehmien hankintakustannuksia samana ajankohtana.

- 182 Asiantuntija ei hyväksy komission lehmän osalta huomioon ottamaa hintaa sillä perusteella, että viljelijän on maidontuotannon uudelleenaloittamiseksi investoitava karjaan, jossa on 25 prosenttia ensimmäisen lypsykauden lehmiä, 25 prosenttia toisen lypsykauden lehmiä, 25 prosenttia kolmannen lypsykauden lehmiä ja 25 prosenttia neljännen lypsykauden lehmiä. Tällaisen karjan koostumuksen perusteella asiantuntijan saama keskimääräinen hankintahinta on 2 358 NLG lehmältä.
- 183 Komission mielestä tällainen karjan koostumus ei ole tarkoituksenmukainen. Se katsoo, että asiantuntijan olisi pitänyt ottaa huomioon lypsylehmien lukumäärän ohessa kahta vuotta vanhempien ja alle kaksivuotiaiden hiehojen määrä. Sen mukaan lypsylehmän hinta on 2 390 NLG ja kahta vuotta vanhemman hiehon 2 265 NLG.
- 184 Tässä kohtaa on syytä palauttaa mieliin, että asiantuntijan laskelmassa olevat kaksi muuta seikkaa, joihin komissio perusti laskelmansa, eli toisaalta lypsykoneet ja kylmälaitteistot ja toisaalta navetat ja siilot, kuuluvat joko muuttuviin kustannuksiin poistoja ja koneiden ja laitteistojen rahoitukseen, tai niiden vuokraukseen liittyviä kuluja vastaavina kustannuksina (ks. tämän tuomion 133 kohta) tai vapaaksi tulleista maa-alueista, kuten navetoista ja silloista, saattuihin tuloihin.
- 185 Asiantuntija on käyttänyt lehmän arvon osalta tuloprosenttina paikallisten säästöpankkien tarjoamaa korkoprosenttia vähennettynä inflaatioprosentilla.

- 186 Komissio ei hyväksy inflaatioprosentin vähentämistä vapaaksi tulleeeseen pääomaan sovellettavista korkoprosenteista.
- 187 On paikallaan todeta, että asiantuntijan käyttämä laskentatapa vaikuttaa perustellulta ja vakuuttavalta lukuun ottamatta kuitenkin inflaatioprosentin vähentämistä.
- 188 Asiantuntijan istunnossa esittämien tarkennusten perusteella käy ilmi, että se, että asiassa otetaan huomioon pelkästään maidontuotannon päättyessä karjaan kuuluneet lehmät, ei sinällään ole omiaan vääristämään lehmien myynnistä saadun pääoman laskemista. Kun sitten selvitetään, millainen tämän karjan koostumus olisi ollut sinä ajankohtana, jona maidontuotanto aloitetaan uudelleen, on otettava huomioon ainoastaan ne lehmät, jotka tarvittiin myönnetyin maitokiintiön mukaiseen tuotantoon. Kuitenkin tuottavuuden kehitys huomioon ottaen viimeksi mainittujen lehmien lukumäärä on maidontuotannon päättyessä myytyjen lehmien lukumäärää pienempi.
- 189 Komission esittämää arvostelua eri lehmäryhmien sisällyttämisestä karjan koostumukseen ei toisaalta myöskään hyväksytä, koska istunnossa on selitetty, että eri lehmäryhmät on otettu huomioon.
- 190 Sen sijaan komission esittämä arvostelu, joka koskee inflaatioprosentin vähentämistä korkoprosenteista, on hyväksyttävä, kuten julkisasiamies toteaa ratkaisuehdotuksensa 94 kohdassa. Koska rahan nimellisarvo on vakaa ja kun kuluttajahinnat nousevat, pääomasta saatava tulo pienenee rahan ostovoiman alentumisen mukaisesti. Sen estämiseksi, että tämä alentuminen ei tapahdu pääoman haltijan vahingoksi, on otettava huomioon korkoprosentti, joka muodostaa eräänlaisen pääomasta saatavan tulon. Jos näin ei tehdä, inflaatiosta johtuvat menetykset jäisivät vahingonkorvausvaatimuksen esittäjien eli kantajien kannettavaksi.

- 191 Edellä esitetyt seikat huomioon ottaen ja soveltamalla seuraavia asiantuntijan hyväksymiä lukuja sellaisina kuin ne olivat ennen inflaatioprosentin vähentämistä eli 7,65 prosenttia vuoden 1984/1985 osalta, 6,46 prosenttia vuoden 1985/1986 osalta, 6,36 prosenttia vuoden 1986/1987 osalta, 5,97 prosenttia vuoden 1987/1988 osalta ja 7,4 prosenttia vuoden 1988/1989 osalta, on todettava, että Mulderin vapaaksi tulleesta pääomasta saama kokonaistulo on 49 370 NLG, Brinkhoffin 40 596 NLG, Muskensin 37 499 NLG ja Twijnstran 47 179 NLG.

3. Vapaaksi tulleista maa-alueista saadut tulot

- 192 Kantajat väittävät, että ne eivät olleet vuokranneet maa-alueitaan sinä aikana, jona maidontuotanto oli keskeytynyt, ja vastustavat siten periaatteessa komission käyttämää menetelmää, jossa tämän ryhmän tulot määritetään sen alueen maatalousmaan keskimääräisen hehtaarivuokran perusteella, jolla kukin tila sijaitsee tai johon se on sijoittautunut.
- 193 Yhteisöjen tuomioistuimessa 20.5.1996 pidetyn kuulemistilaisuuden jälkeen kantajat eivät kuitenkaan enää kiistä komission esittämiä keskimääräisiä hehtaarivuokria eli 435 NLG markkinointivuodelta 1984/1985, 443 NLG markkinointivuodelta 1985/1986, 468 NLG markkinointivuodelta 1986/1987, 490 NLG markkinointivuodelta 1987/1988 ja 478 NLG markkinointivuodelta 1988/1989, jotka on laskettu sillä alueella sijaitsevan maatalousmaan keskimääräisen hehtaarivuokran perusteella, johon tila on sijoittautunut.
- 194 Huolimatta maatalousmaan hehtaarivuokrista tehdystä sopimuksesta asiantuntija kieltäytyy käyttämästä niitä sellaisinaan sillä perusteella, että niissä jätetään ottamatta huomioon rakennusten vuokraaminen. Asiantuntija korottaa maatalousmaan vuokrahintaa rakennusten vuokra-arvolla ja päättyy maatalousmaan hehtaarivuokrien osalta seuraaviin määriin: pohjoisen alueen osalta 642 NLG vuonna 1984/1985, 653 NLG vuonna 1985/1986, 659 NLG vuonna 1986/1987,

699 NLG vuonna 1987/1988 ja 685 NLG vuonna 1988/1989, ja läntisen alueen osalta 538 NLG vuonna 1984/1985, 558 NLG vuonna 1985/1986, 528 NLG vuonna 1986/1987, 529 NLG vuonna 1987/1988 ja 577 NLG vuonna 1988/1989.

- 195 Asiantuntijan mukaan tuotannon keskeytymisen aikaan vapaaksi tulleet rakennukset eivät muodosta käytettävissä olevaa pääomaa, vaan ne voidaan antaa vuokralle vapaaksi tulleiden maa-alueiden kanssa. Näin ollen rakennusten arvo on sisällytettävä vapaaksi tulleista maa-alueista saatuu korvaavaan tuloon siten, että huomioon otetaan maa-alueiden keskimääräinen vuokra rakennukset mukaan luettuina.
- 196 Laskeakseen sen kokonaistulon, jonka saadaan maa-alueiden vuokrauksesta rakennukset mukaan lukien, asiantuntija on siten kertonut maa-alueiden vuokrien hinnan niiden hehtaareiden lukumäärällä, jotka kukin kantaja olisi tarvinnut tuottaakseen hypoteettisesti myönnettyjen määrien verran maitoa; asiantuntijan oman selityksen mukaan tämä lukumäärä vaihtelee markkinointivuosittain maidontuotantoon tarvittavien lehmien lukumäärän mukaan.
- 197 Vastaajina olevien toimielinten mukaan tämä rakennusten arvo kuuluu pääomasta saatavaan tuloon, kuten tämän tuomion 173 kohdassa on jo todettu. Lisäksi komission mukaan on epäselvää, mistä maa-alueiden ja rakennusten vuokrahinnat ovat peräisin. Kantajat esittävät, että he olisivat asiantuntijan käyttämän menetelmän johdosta joutuneet etsimään vaihtoehtoisia asuntoja, mistä aiheutuvat kulut olisi pitänyt vähentää vapaaksi tulleista maa-alueista saaduista tuloista.
- 198 On selvää, että maidontuotannon keskeytymisen aikana vapaaksi tulleita rakennuksia olisi voitu ja täytynyt käyttää vaihtoehtoisten toimintojen yhteydessä, mitä asianosaiset eivät kiistä. Niiden uudelleenkäytöstä saadaan lisäarvo, joka on otettava huomioon keskimääräisiä vaihtoehtoisia tuloja vahvistettaessa. Komissio katsoo, että vapaaksi tulleen pääoman laskemisessa on otettava huomioon tämä lisäarvo, kun taas asiantuntija ottaa sen huomioon maa-alueita

koskevien tulojen osatekijänä ja perustelee tämän menetelmän käyttöä vakuutavasti taloudellisilla perusteilla. Koska mikään seikka ei puhu tätä menetelmää vastaan, se on hyväksyttävä.

- 199 Siltä osin kuin kysymys on maa-alueiden ja rakennusten vuokraamisesta saatujen tulojen kokonaismääristä, on syytä todeta, että asiantuntija ei ole sen johdosta, että pinta-alat vaihtelevat markkinointivuositain tarvittavan lehmämäärän mukaisesti, ollut nähnyt syytä täsmentää, kuinka monta hehtaaria hänen mielestään oli tarvittu kunkin kantajan ja markkinointivuoden osalta. Julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 95 kohtaan otetusta, kyseisiä tuloja koskevasta taulukosta käy ainoastaan ilmi, että asiantuntija viittaa kunkin kantajan osalta keskimääräiseen pinta-alaan, joka on Mulderin osalta 42 ha, Brinkhoffin ja Muskensin osalta molemmilla 24 ha ja Twijnstran osalta 54 ha.
- 200 Kantajien vastauskirjelmänsä liitteinä olevissa ”schadereports”- nimisissä muistioissa esittämät seikat näyttävät Twijnstran tapausta lukuun ottamatta vastaavan paremmin todellisuutta, varsinkin kun kantajien tässä yhteydessä tarpeellisenä pitämä lypsylehmien määrä on suurin piirtein sama kuin asiantuntijan osoittama lukumäärä. Siten näyttää kohtuullisemmalta, että huomioon otetaan, kuten julkisasiamies on tehnyt ratkaisuehdotuksensa alaviitteessä 22, seuraavat pinta-alat: Mulder: 46 ha vuonna 1984, 43,5 ha vuonna 1985, 41,5 ha vuonna 1986, 38 ha vuonna 1987 ja 36 ha vuonna 1988; Brinkhoff: 27 ha vuosina 1984, 1985 ja 1986, 25 ha vuonna 1987 ja 23 ha vuonna 1988; Muskens: 29 ha vuonna 1984, 28 ha vuonna 1985, 26,5 ha vuonna 1986, 24,5 ha vuonna 1987 ja 23,5 ha vuonna 1988, ja Twijnstra: 54 ha vuodesta 1984 vuoteen 1988.
- 201 Mitä sitten tulee vapaaksi tulleista maa-alueista saatuihin tuloihin, on edellä olevassa kohdassa täsmennettyjen pinta-alojen suhteen tehtävät korjaukset huomioon ottaen todettava, että tuloksia, joihin asiantuntija on päätenyt, ei voida asettaa kyseenalaiseksi minkään tähän asiaan liittyvän aineiston perusteella. Siten vapaaksi tulleista maa-alueista saaduksi vaihtoehtoiseksi kokonaistuloksi on

arvioitava 103 796 NLG Mulderin osalta, 80 746 NLG Brinkhoffin osalta, 61 692 NLG Muskensin osalta ja 110 764 NLG Twijnstran osalta.

4. Vapaaksi tulleesta työajasta saatu tulo

- 202 Komissio katsoo kantajien kiistämättä sen esittämän kannan oikeellisuutta, että maidontuotannon päättymisen johdosta vapaaksi tulleesta työajasta saatuna tulona on pidettävä pelkästään sitä tuloa, jonka viljelijä yksin olisi voinut hankkia harjoittamalla yhtä tai useampaa muuta toimintaa. Sen sijaan komissio ei ole sisällyttänyt viljelijän perheenjäseniä laskelmaansa.
- 203 Komissio käyttää tämän tulon määrittämisen, kuten ulkopuolisen työvoiman kustannusten laskemisenkin perustana 2 496 tunnin vuosittaista työaikaa. Tämä luku kerrotaan sitten maataloustyöntekijän keskimääräisellä tuntipalkalla, joka on kunkin markkinointivuoden osalta seuraava: 14,80 NLG vuonna 1984/1985, 15,14 NLG vuonna 1985/1986, 15,46 NLG vuonna 1986/1987, 15,62 NLG vuonna 1987/1988 ja 15,88 NLG vuonna 1988/1989. Jaettuaan tämän laskutoimituksen perusteella saamansa summan kullekin kantajalle myönnetyllä viitemäärällä ja kerrottuaan niin saadun tuloksen 100:lla, komissio päätty palkkaan, joka on ilmaistu Alankomaiden guldeneina 100 maitokiloa kohti.
- 204 Kantajat hyväksyivät 20.5.1996 pidetyssä kuulemistilaisuudessa komission esittämät luvut ja laskelmat. Ne vetoavat kuitenkin välituomion antamisen jälkeen jättämässään kirjelmässä kuvattuun tosiasialliseen tilanteeseensa.

- 205 Asiantuntija on ottanut viljelijän itsensä hankkiman hypoteettisen tulon osalta huomioon saman vuosittaisen työtuntimäärän ja saman keskimääräisen tuntipalkan kuin 203 kohdassa on esitetty; asianosaiset ovat hyväksyneet tämän työtuntimäärän ja keskimääräisen tuntipalkan.
- 206 Sen sijaan asiantuntija katsoo olevan tarpeen ottaa niiden vaihtoehtoisten tulojen lisäksi huomioon, jotka pelkästään viljelijä hankkii käyttämällä vapaaksi tullutta työaikaansa muihin toimintoihin, muiden perheenjäsenten muita toimintoja harjoittaessaan saamat tulot. Hän muistuttaa siitä, että perheen suorittamien tuntien huomiotta jättäminen muuttuvien kustannusten osalta voidaan perustella ainoastaan sillä edellytyksellä, että nämä tunnit sisällytetään korvaavien tulojen laskelmaan.
- 207 On todettava, että tämä menetelmä, jossa viljelijän perheenjäsenten osallistumisen arvo sisällytetään menetetyn voiton laskemiseen, ei ole vakuuttava. Näin ollen vapaaksi tulleesta työajasta saatuun tuloon ei saa sisällyttää perheenjäsenten mahdollisesti saamaa vaihtoehtoista tuloa.
- 208 Kuten julkisasiamies korostaa ratkaisuehdotuksensa 99 kohdassa, asiassa ei ole näytetty kantajien perheenjäsenten osallistuneen työskentelyyn huomattavassa määrin kantajien hyväksi. Kantajien asiantuntijan kertomuksen johdosta perhe-tilanteestaan esittämät yksityiskohtaiset ja riitauttamattomat tiedot eivät muuta asiaa, vaikka näiden tietojen mukaan ei voi olla poissuljettua, että yksi tai useampi kantajista olisi voinut perustaa toimintansa tiettyjen ajanjaksojen aikana siihen, että hänen perheenjäsenensä saattoivat pystyä osallistumaan tiettyssä määrin maataloustöihin.

- 209 Vaikka oletettaisiinkin, että viljelijän perheenjäsenillä on tosiasiallisesti tapana huolehtia joistakin tehtävistä ja avustaa tietyissä toiminna, mikään ei anna aihetta ajatella, että tämä työhön osallistuminen tapahtuisi todellisuudessa työskentelynä tai että sitä jatkettaisiin samalla tavalla siinä tapauksessa, että viljelijä keskittyy muihin tehtäviin tai muuttaa maa-alojensa viljely- ja käyttötapaa.
- 210 Lisäksi jos perheenjäsenet harjoittavat vaihtoehtoista toimintaa maatalan ulkopuolella, ei voida olettaa, että heidän siitä saamansa tulo tulisi viljelijän hyväksi. Päinvastoin he voivat vapaasti määrätä sellaisesta toiminnasta saamastaan tulosta.
- 211 Lisäksi sellaisessa tapauksessa, että perheenjäsenet päättävät vapaaehtoisesti antaa tulonsa viljelijän käyttöön ja osallistua siten perheen tulonhankintaan, valinta on puhtaasti henkilökohtainen — eikä se voi vaikuttaa siihen, että perheenjäsenten mahdollisten tulojen ei voida katsoa kuuluvan menetetyistä voitosta tehtävään laskelmaan.
- 212 Edellä olevat seikat huomioon ottaen julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 97 kohtaan otettua asiantuntijan taulukkoa on muutettava siten, että siinä otetaan huomioon ainoastaan kantajien työaika.
- 213 Kun — asianosaisten sopimuksen mukaisesti — otetaan huomioon ainoastaan kantajien itsensä vapaaksi tulleesta ajastaan saamat vaihtoehtoiset tulot, täksi tuloksi on arvioitava Mulderin osalta 144 591 NLG, Brinkhoffin osalta 158 532 NLG, Muskensin osalta 160 575 NLG ja Twijnstran osalta 117 680 NLG.

E Hyvitysluonteiset korot

- 214 Tämän tuomion 41—45 kohdassa olevien eri vaatimusten tarkastelusta käy ilmi, että kantajat vaativat hyvitysluonteisia korkoja välituomion antamista edeltäneeltä ajalta. Näiden korkojen tarkoituksena on korvata heille siitä aiheutuneet menetykset, että rahanarvo on alentunut vahinkojen ilmaantumisesta alkaen ja että heillä ei ollut käytettävissään tuloja, jotka he olisivat voineet saada maidontuotantotoiminnasta, jos asiat olisivat sujuneet normaalisti. He väittävät, että nämä korot on laskettava vahingon tapahtumispäivästä lukien Alankomaissa valtion lainoihin sovellettavan koron mukaisesti, jolloin koron määrä oli 7,91 prosenttia markkinointivuoden 1984/1985 osalta, 7,08 prosenttia markkinointivuoden 1985/1986 osalta, 6,36 prosenttia markkinointivuoden 1986/1987 osalta, 6,30 prosenttia markkinointivuoden 1987/1988 osalta, 6,39 prosenttia markkinointivuoden 1988/1989 osalta, 7,66 prosenttia markkinointivuoden 1989/1990 osalta, 8,94 prosenttia markkinointivuoden 1990/1991 osalta ja 8,63 prosenttia markkinointivuoden 1991/1992 osalta.
- 215 Rahanarvon alentumisesta aiheutuneiden menetysten korvaamisen osalta on riittävää viitata tämän tuomion 51 kohtaan sekä edellä mainitussa asiassa Grifoni vastaan Euratom annetun tuomion 40 kohtaan ja todeta vaatimus tältä osin perustelluksi.
- 216 Siltä osin kuin kysymys on siitä aiheutuvasta vahingosta, että kantajilla ei ollut käytettävissä maidontuotannosta saatavia tuloja, on viitattava, kuten julkisasiamies on tehnyt ratkaisuehdotuksensa 105 kohdassa, kaikille jäsenvaltioille yhteiseen periaatteeseen, jonka mukaan vahingoitettu omaisuus on saatettava kokonaisuudessaan entiselleen kuten edellä mainitun tuomion Grifoni vastaan Euratom 40 kohdassa todetaan. Tämän periaatteen mukaan ainoastaan tosiasiallisesti kärsitty vahinko on korvattava.

- 217 Kantajat ovat kuitenkin tältä osin ainoastaan väittäneet, että he olisivat panneet maidontuotannostaan saamansa tuoton pankkitilille. Sitä vastoin asiantuntija, jonka lähestymistapaan julkisasiamies yhtyi, selitti istunnossa, että maidontuotannosta saadut tulot — kuten lisäksi korvaavat tulot — oli tarkoitettu kulu- tukseen, eivätkä ne olleet tuloja, jotka voidaan laittaa pankkiin.
- 218 Asiantuntijan ja julkisasiamiehen selitysten valossa näyttää itsestään selvältä, että tulot, jotka kantajat olisivat voineet saada maidontuotannosta, olisivat olennai- silta osin olleet tarkoitettu heidän ja heidän perheittensä jokapäiväisistä tarpeista huolehtimiseen. Kantajat eivät ole esittäneet mitään näyttöä tällaisen arvioinnin kumoamiseksi.
- 219 Vaikka ei voidakaan kokonaan sulkea pois sellaista mahdollisuutta, että tuloista olisi pantu vaikka hyvinkin vähäinen osa pankkiin tai että olisi käytetty muuta säästömuotoa, tällaista mahdollisuutta ei voida ottaa huomioon, koska kantajat, joille todistustaakka lankeaa tältä osin, eivät ole esittäneet tältä osin yksityis- kohtaista näyttöä.
- 220 Edellä olevista seikoista seuraa, että kantajilla on oikeus vaatia inflaatioprosentin mukaisia korkoja vahingon tapahtumisen ja välituomion antamisen väliseltä ajalta. Julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 105 kohdassa, että Eurostatin tietojen mukaan inflaatioprosentti oli 1984—1992 keskimäärin 1,85 prosenttia. Tämä prosenttiluku vastaan prosenttilukua, johon voidaan päätyä asiantuntijan antamien tietojen perusteella.

- 221 Lisäksi näyttää myös perustellulta ja taloudellisesti tarkasteltuna asianmukaiselta soveltaa rahan alenemisesta johtuneen vahingon korvaamiseksi koko siihen vahingonkorvaukseen, jonka kantajat voivat vaatia itselleen, 1,85 prosentin suuruista vuotuista korkoa siitä päivästä alkaen, jona kukin heistä olisi voinut aloittaa uudelleen maidontuotannon, jos asiat olisivat sujuneet normaalisti, välituomion antamispäivään asti.

F Yksilölliset vahingonkorvaukset

- 222 Edellä oleva huomioon ottaen menetetty voitto on laskettava kunkin kantajan osalta erikseen; sen laskemiseksi keskimääräisistä vaihtoehtoisista tuloista tehty arviointi on asetettava vastakkain tosiasiallisista vaihtoehtoisista tuloista tehdyn arvion kanssa, koska ainoastaan tosiasialliset tulot ovat merkityksellisiä siinä tapauksessa, että ne ylittävät keskimääräiset tulot.

1. Mulderille maksettava vahingonkorvaus

- 223 Mulderin osalta on otettava huomioon Twee Provinciën -nimisen meijerin, johon hän toimittaa maitoa, käyttämät hinnat. Nämä hinnat ovat 100 maitokiloa kohti 77,87 NLG vuonna 1984, 78,97 NLG vuonna 1985, 78,77 NLG vuonna 1986, 80,55 NLG vuonna 1987, 85,63 NLG vuonna 1988 ja 84,35 NLG vuonna 1989. Edellä olevat hinnat huomioon ottaen Mulderin niiden tulojen kokonaismääräksi, jotka hän olisi voinut saada hypoteettisista maidontoimituksista, on asiantuntijan laskeman mukaan vahvistettava 1 353 918 NLG (ks. tämän tuomion 97 kohta).

- 224 Kuten tämän tuomion 111 kohdassa on todettu, Mulder olisi saanut teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä 255 980 NLG, joka vastaa asiantuntijan toteamaa summaa.
- 225 Edellä olevista summista on vähennettävä muuttuvat kulut, jotka vastaavat asiantuntijan huomioon ottamia määriä, kuten tämän tuomion 149 kohdassa on todettu. Muuttuvien kustannusten kokonaismäärä olisi ollut 756 323 NLG.
- 226 Vaihtoehtoihin tuloihin liittyvän kolmen tuotantotekijän osalta on arvioitava sen tulon määräksi, jonka Mulder olisi saanut vapaaksi tulleesta pääomasta, 49 370 NLG, sen tulon määräksi, jonka hän olisi saanut maa-alueesta, joka on taas käytettävissä, 103 796 NLG ja sen tulon määräksi, jonka hän olisi hankkinut vaihtoehtoisella työllä, 144 591 NLG (ks. tämän tuomion 191, 201 ja 213 kohta).
- 227 Sen periaatteen mukaisesti, jonka mukaan tosiasiallisesti kärsitty vahinko on korvattava kokonaisuudessaan, tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot on otettava huomioon vahingonkorvauksen laskemisessa, jos ne ylittävät keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot.
- 228 Mulderin itsensä esittämistä huomautuksista käy tosiasiallisten, vaihtoehtoisten tulojen osalta ilmi, että hän oli vuonna 1984 myynyt 70 lypsylehmää ja 10 hiehoa käsittäneen karjan sen jälkeen kun hänelle oli kieltäydytty myöntämästä maitokiintiötä. Asiassa ei ole riitautettu sitä, että Mulderin täytyi myydä karja epäedullisin ehdoin. Mulderin esittämistä seikoista käy lisäksi ilmi, että hän oli kasvattanut vuonna 1985 omistamistaan 68 lammaseläimestä vuonna 1988 463 päätä käsittäneen lammaskarjan. Hän piti myös lihasonneja, joiden luku-

määrä vaihteli siten, että niitä oli vuonna 1985 2 ja vuotta myöhemmin 49 sekä hänellä oli ollut emolehmiä, vasikoita ja hiehoita koostuva karja.

- 229 Vaikka nämä tiedot vahvistavat Mulderilla olleen tosiasiallisia vaihtoehtoisia tuloja ja vaikka kyseisen kantajan kuuluu yksilöidä, minkä luonteisia nämä tulot olivat ja kuinka paljon niitä oli, Mulder ei ole esittänyt yhteisöjen tuomioistuimelle riittävän täsmällistä sellaista näyttöä, jonka perusteella pystyttäisiin vahvistamaan, että Mulderin tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot olivat keskimääräisiä vaihtoehtoisia tuloja suurempia, ja syrjäyttämään tosiasiallisesti kärsityn koko vahingon korvaamista koskevan periaatteen perusteella viimeksimainitut tulot siten, että tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot olisi voitu ottaa huomioon.
- 230 Näin ollen Mulderin henkilökohtainen laskelma vahvistetaan jäljempänä olevassa taulukossa olevien määrien mukaisesti seuraavasti:

	Kokonaismäärä (NLG:na)
Maidon myynti	1 353 918
Lehmien ja vasikoiden myynti	255 980
Yhteensä (hypoteettiset bruttotulot)	1 609 898
Muuttuvat kulut	756 323
Hypoteettiset tulot	853 575
Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot	
— Pääomasta saatu tulo	49 370
— Maa-alueesta saatu tulo	103 796
— Työstä saatu tulo	144 591
Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot yhteensä	297 757
Menetetty voitto	555 818

- 231 Edellä olevat seikat huomioon ottaen yhteisöjen tuomioistuin katsoo olevan syytä velvoittaa neuvosto ja komissio maksamaan yhteisvastuullisesti Mulderille

menetetystä voitosta 555 818 NLG 1,85 prosentin suuruisine vuotuisine korkoineen 1.10.1984 alkaen välituomion antamiseen asti.

- 232 Tälle summalle on maksettava 8 prosentin suuruisista viivästyskorkoa laskettuna viimeksi mainitusta päivämäärästä alkaen summan tosiasialliseen maksamiseen asti.

2. Brinkhoffille maksettava vahingonkorvaus

- 233 Brinkhoffin osalta on otettava huomioon Noord Nederland ja Nestlé Nederland Friesland -nimisten meijerien, joihin hän toimittaa maitoa, käyttämien hintojen keskihinta. Nämä hinnat ovat 100 maitokiloa kohti 77,66 NLG vuonna 1984, 79,55 NLG vuonna 1985, 79,20 NLG vuonna 1986, 80,20 NLG vuonna 1987 ja 86 NLG viimeisenä vuonna. Edellä olevat hinnat huomioon ottaen Brinkhoffin niiden tulojen kokonaismääräksi, jotka hän olisi saanut hypoteettisista maidontoitimuksista, on asiantuntijan laskeman mukaan vahvistettava 1 075 069 NLG (ks. tämän tuomion 97 kohta).
- 234 Kuten tämän tuomion 111 kohdassa on todettu, Brinkhoff olisi saanut teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä 174 324 NLG, joka vastaa asiantuntijan toteamaa summaa.
- 235 Edellä olevista summista on vähennettävä muuttuvat kulut, jotka vastaavat asiantuntijan huomioon ottamia määriä, kuten tämän tuomion 149 kohdassa on todettu. Muuttuvien kustannusten kokonaismäärä olisi ollut 607 116 NLG.

- 236 Vaihtoehtoiisiin tuloihin liittyvän kolmen tuotantotekijän osalta on arvioitava sen tulon määräksi, jonka Brinkhoff olisi saanut vapaaksi tulleesta pääomasta, 40 596 NLG, sen tulon määräksi, jonka hän olisi saanut käytettäväksi tulleesta maa-alueesta, 80 746 NLG ja sen tulon määräksi, jonka hän olisi hankkinut vaihtoehtoisella työllä, 158 532 NLG (ks. tämän tuomion 191, 201 ja 213 kohta).
- 237 Sen periaatteen mukaisesti, jonka mukaan tosiasiallisesti kärsitty vahinko on korvattava kokonaisuudessaan, tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot on otettava huomioon vahingonkorvauksen laskemisessa, jos ne ylittävät keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot.
- 238 Tosiasiallisten vaihtoehtoisten tulojen osalta on todettava, että Brinkhoff esittää itse harjoittaneensa tiettyjä maanviljelykseen kuuluvia toimintoja ja muita toimintoja, kuten että hän on ottanut hoitoonsa nuoria eläimiä, myynyt rehua, perustanut aliurakointiyrityksen ja toiminut kuorma-auton kuljettajana. Vaikka hänen toimintansa ei ollut kovin menestyksellistä, hän ei kuitenkaan kiistä komission väitteitä, joiden mukaan hänen tosiasialliset vaihtoehtoiset tulonsa olisivat olleet vahingonkorvausjakson kolmen ensimmäisen vuoden aikaa keskimääräisiä vaihtoehtoisia tuloja suuremmat.
- 239 Yhteisöjen tuomioistuin ei kuitenkaan Brinkhoffin tai komission toimittamien tietojen perusteella, jotka eivät sisällä yksityiskohtaisia tietoja ja jotka perustuvat osaksi tilastoseikkoihin, pysty vahvistamaan täsmällisesti ja kutakin markkinointivuotta kohden kantajan tosiasiallisia vaihtoehtoisia tuloja.

- 240 Näin ollen Brinkhoffin henkilökohtainen laskelma vahvistetaan jäljempänä olevassa taulukossa olevien määrien mukaisesti seuraavasti:

	Kokonaismäärä (NLG:na)
Maidon myynti	1 075 069
Lehmien ja vasikoiden myynti	174 324
Yhteensä (hypoteettiset bruttotulot)	1 249 393
Muuttuvat kulut	607 116
Hypoteettiset tulot	642 277
Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot	
— Pääomasta saatu tulo	40 596
— Maa-alueesta saatu tulo	80 746
— Työstä saatu tulo	158 552
Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot yhteensä	279 894
Menetetty voitto	362 383

- 241 Edellä olevat seikat huomioon ottaen yhteisöjen tuomioistuin katsoo olevan syytä velvoittaa neuvosto ja komissio maksamaan yhteisvastuullisesti Brinkhoffille menetetystä voitosta 362 383 NLG 1,85 prosentin suuruisine vuotuisine korkoineen 5.5.1984 alkaen välituomion antamiseen asti.

- 242 Tälle summalle on maksettava 8 prosentin suuruista viivästyskorkoa laskettuna viimeksi mainitusta päivämäärästä alkaen summan tosiasialliseen maksamiseen asti.

3. Muskensille maksettava vahingonkorvaus

- 243 Muskensin osalta on otettava huomioon Campina-nimisen meijerin, johon hän toimittaa maitoa, käyttämät hinnat. Nämä hinnat ovat 100 maitokiloa kohti 76,73 NLG vuonna 1984, 77,09 NLG vuonna 1985, 78,63 NLG vuonna 1986, 79,57 NLG vuonna 1987, 82,12 NLG vuonna 1988 ja 86,32 NLG vuonna 1989. Edellä olevat hinnat huomioon ottaen Muskensin niiden tulojen kokonaismääräksi, jotka hän olisi saanut hypoteettisista maidontoimituksista, on asiantuntijan laskeman mukaan vahvistettava 1 002 178 NLG (ks. tämän tuomion 97 kohta).
- 244 Kuten tämän tuomion 111 kohdassa on todettu, Muskens olisi saanut teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä 157 090 NLG, joka vastaa asiantuntijan toteamaa summaa.
- 245 Edellä olevista summista on vähennettävä muuttuvat kulut, jotka vastaavat asiantuntijan huomioon ottamia määriä, kuten tämän tuomion 149 kohdassa on todettu. Muuttuvien kustannusten kokonaismäärä olisi ollut 574 588 NLG.
- 246 Vaihtoehtoisiin tuloihin liittyvän kolmen tuotantotekijän osalta on arvioitava sen tulon määräksi, jonka Muskens olisi saanut vapaaksi tulleesta pääomasta, 37 499 NLG, sen tulon määräksi, jonka hän olisi saanut käytettäväksi tulleesta maa-alueesta, 61 692 NLG ja sen tulon määräksi, jonka hän olisi hankkinut vaihtoehtoisella työllä, 160 575 NLG (ks. tämän tuomion 191, 201 ja 213 kohta).

- 247 Sen periaatteen mukaisesti, jonka mukaan tosiasiallisesti kärsitty vahinko on korvattava kokonaisuudessaan, tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot on otettava huomioon vahingonkorvauksen laskemisessa, jos ne ylittävät keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot. Muskens ei kiistä komission väitettä, jonka mukaan hän oli saanut vahingonkorvausjakson kolmen ensimmäisen vuoden aikana 8 000—9 000 NLG:n suuruisia kuukausituloja. Muskens korostaa kuitenkin, että nämä määrät vastaavat hänen eri tuotantotoiminnoistaan saamaansa liikevaihtoa, eikä hänen niihin liittyvien kustannusten vähentämisen jälkeen saamaansa voittoa.
- 248 Sekä komission että Muskensin esittämät seikat osoittavat Muskensin harjoittaneen tosiasiallisia vaihtoehtoisia toimintoja ja niiden perusteella voidaan myös arvioida hänen vaihtoehtoisten tulojensa suuruus, vaikka kantaja ei ole toimittanut tältä osalta yksityiskohtaista näyttöä. Esiin tulleista seikoista käy kuitenkin ilmi, että tosiasialliset tulot ovat tuskin tämän tuomion 246 kohdassa mainittuja keskimääräisiä määriä suurempia. Näin ollen Muskensin osalta keskimääräiset tulot on otettava vaihtoehtoisina tuloina huomioon.
- 249 Näin ollen Muskensin henkilökohtainen laskelma vahvistetaan jäljempänä olevassa taulukossa olevien määrien mukaisesti seuraavasti:

	Kokonaismäärä (NLG:na)
Maidon myynti	1 002 178
Lehmien ja vasikoiden myynti	157 090
Yhteensä (hypoteettiset bruttotulot)	1 159 268
Muuttuvat kulut	574 588
Hypoteettiset tulot	584 680
Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot	
— Pääomasta saatu tulo	37 499
— Maa-alueesta saatu tulo	61 692
— Työstä saatu tulo	160 575
Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot yhteensä	259 766
Menetetty voitto	324 914

- 250 Edellä olevat seikat huomioon ottaen yhteisöjen tuomioistuin katsoo olevan syytä velvoittaa neuvosto ja komissio maksamaan yhteisvastuullisesti Muskensille menetetystä voitosta 324 914 NLG 1,85 prosentin suuruisine vuotuisine kor-
koineen 22.11.1984 alkaen välituomion antamiseen asti.
- 251 Tälle summalle on maksettava 8 prosentin suuruista viivästyskorkoa laskettuna
viimeksi mainitusta päivämäärästä alkaen summan tosiasialliseen maksamiseen
asti.

4. Twijnstralle maksettava vahingonkorvaus

- 252 Twijnstran osalta on otettava huomioon Twee Provinciën -nimisen meijerin,
johon hän oman ilmoituksensa mukaisesti toimittaa maitoa, käyttämät hinnat.
Nämä hinnat ovat 100 maitokiloa kohti 78,97 NLG vuonna 1985, 78,77 NLG
vuonna 1986, 80,55 NLG vuonna 1987 ja 85,63 NLG viimeisenä vuonna. Edellä
olevat hinnat huomioon ottaen Muskensin niiden tulojen kokonaismääräksi,
jotka hän olisi saanut hypoteettisista maidontoimituksista, on asiantuntijan las-
keman mukaan vahvistettava 1 399 748 NLG (ks. tämän tuomion 97 kohta).
- 253 Kuten tämän tuomion 111 kohdassa on todettu, Twijnstra olisi saanut teu-
raslehmien ja vasikoiden myynnistä 228 641 NLG, joka vastaa asiantuntijan
toteamaa summaa.

- 254 Edellä olevista summista on vähennettävä muuttuvat kulut, jotka ulkopuoliseen työvoimaan liittyviä kuluja lukuun ottamatta vastaavat asiantuntijan huomioon ottamia määriä, kuten tämän tuomion 149 kohdassa on todettu. Muuttuvien kustannusten kokonaismäärä olisi ollut 773 196 NLG.
- 255 Vaihtoehtoiisiin tuloihin liittyvän kolmen tuotantotekijän osalta on arvioitava sen tulon määräksi, jonka Twijnstra olisi saanut vapaaksi tulleesta pääomasta, 47 179 NLG, sen tulon määräksi, jonka hän olisi saanut käytettäväksi tulleesta maa-alueesta, 110 764 NLG ja sen tulon määräksi, jonka hän olisi hankkinut vaihtoehtoisella työllä, 117 680 NLG (ks. tämän tuomion 191, 201 ja 213 kohta).
- 256 Sen periaatteen mukaisesti, jonka mukaan tosiasiallisesti kärsitty vahinko on korvattava kokonaisuudessaan, tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot on otettava huomioon vahingonkorvauksen laskemisessa, jos ne ylittävät keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot.
- 257 Tosiasiallisten vaihtoehtoisten tulojen osalta Twijnstra myöntää käyttäneensä vuosien 1985, 1986 ja 1987 aikana peltoalastaan 10 hehtaaria vihannesviljelyyn. Hän on saanut tästä toiminnasta oman ilmoituksensa mukaisesti, jonka oikeellisuutta ei ole kiistetty, noin 9 000 NLG kuukaudessa. Kantaja korostaa kuitenkin, että tästä summasta on vähennettävä toimintaan liittyvät kulut.
- 258 Kantajan mukaan viljelyn rajoittaminen 10 hehtaariin, joka on noin viidesosa hänen maa-alueestaan, johtuu kolmesta seikasta: ensinnäkin kaikki peltolohkot eivät sovellu tällaiseen toimintaan, toiseksi käytettävissä ollut työaika oli rajallinen, kolmanneksi oli hankittava tarpeelliset tiedot uuden tuotannon toteuttamista varten.
- 259 Vaikka Twijnstra, jolle todistustaakka tämän osalta kuuluu, ei ole täsmentänyt selvitystään milteen osin, yhteisöjen tuomioistuim on pystynyt näiden seikkojen

perusteella arvioimaan saaduksi väitetyn vaihtoehtoisten tulojen määrän. Näiden seikkojen perusteella ei kuitenkaan voida todeta, että tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot olisivat suurempia kuin keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot, jos otetaan huomioon saaduista ansioista voitosta vähennettäväksi tulevat kulut.

- 260 Näin ollen Twijnstran henkilökohtainen laskelma vahvistetaan jäljempänä olevassa taulukossa olevien määrien mukaisesti seuraavasti:

	Kokonaismäärä (NLG:na)
Maidon myynti	1 399 748
Lehmien ja vasikoiden myynti	228 641
Yhteensä (hypoteettiset bruttotulot)	1 628 389
Muuttuvat kulut	773 196
Hypoteettiset tulot	855 193
Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot	
— Pääomasta saatu tulo	47 179
— Maa-alueesta saatu tulo	110 764
— Työstä saatu tulo	117 680
Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot yhteensä	275 623
Menetetty voitto	579 570

- 261 Edellä olevat seikat huomioon ottaen yhteisöjen tuomioistuin katsoo olevan syytä velvoittaa neuvosto ja komissio maksamaan yhteisvastuullisesti Twijnstralle menetetystä voitosta 579 570 NLG 1,85 prosentin suuruisine vuotuisine korkoineen 10.4.1985 alkaen välituomion antamiseen asti.

- 262 Tähän summaan lisätään 8 prosentin suuruisen viivästyskorko laskettuna viimeksi mainitusta päivämäärästä alkaen summan tosiasialliseen maksamiseen asti.

V Asian C-37/90 aineellinen kysymys

- 263 Aluksi on palautettava mieleen, että menetetty voitto on vahvistettu välituomiossa todettujen ja tämän tuomion 63—84 kohdassa täsmennettyjen periaatteiden mukaisesti. Viimeiset Heinemannin välituomion julistamisen jälkeen menetetystä voitosta lukuina ilmaisemat korvausvaatimukset perustuvat hänen toimeksiantonsa mukaisesti asiantuntijana toimineen Spandaun laatimaan uuteen asiantuntijalausuntoon (jäljempänä Spandaun asiantuntijalausunto). Asiassa on riidatonta, että Spandau tukeutuu itse Hannoverin maatalouspiirin toimittamiin tilastoihin muuttuvia kustannuksia ja teuraslehmien ja vasikoiden hintoja lukuun ottamatta. Komissio vetoaa sen sijaan kolmesta aikaisemmasta kantajan aloitteesta tehdystä asiantuntijalausunnosta ilmeneviin lukuihin.

A Vahingonkorvauksen kannalta merkityksellinen ajanjakso

- 264 Heinemann vaatii korvaamaan vahingon ensimmäisen markkinointivuoden alun eli 1.4.1984 ja 28.8.1989 eli päivän, jona hän tosiasiallisesti aloitti maidontuotannon uudelleen, väliseltä ajalta. Neuvosto ja komissio eivät hyväksy korvattavan ajanjakson ensimmäistä eivätkä viimeistä päivää, kuten julkisasiamies toteaa ratkaisuehdotuksensa 128 kohdassa.
- 265 Asiassa 20.5.1996 pidetyn kuulemistilaisuuden aikana asianosaiset sopivat, että vahingonkorvauksen kannalta merkityksellinen ajanjakso alkaa 20.11.1984, koska kantajan maidon kaupan pitämisestä luopumisesta antama sitoumus päättyi silloin.
- 266 Kyseisen ajanjakson päättymispäivän osalta vastaajina olevat toimielimet päättelevät välituomion 26 kohdan perusteella, että vahingonkorvausta ei tarvitse

maksaa kyseisen ajanjakson ylittävältä ajalta. Niiden mukaan kantajan on karsittävä itse maidontuotannon uudelleen aloittamisen viivästymisestä aiheutuneet vahingot 29.3.1989 alkaen.

- 267 Heinemann sitä vastoin kiistää viimeiseksi päiväksi asetetun 29.3.1989 oikeellisuuden sillä perusteella, että hänen maidontuotantonsa aloittaminen myöhässä elokuussa 1989 johtuu yksinomaan siitä, että hänen oli ollut mahdotonta saada maitokiintiötä ennen sitä. Kantajan mukaan yksikään saksalainen tuottaja ei pystynyt aloittamaan maidontuotantoa uudelleen ennen kyseistä päivää.
- 268 Julkisasiamies on todennut täysin oikein ratkaisuehdotuksensa 129 kohdassa, että korvaus on laskettava sen ajanjakson tosiasiallisen keston mukaan, jona tuottaja ei voinut pitää maitoa kaupan. Välituomion 26 kohdan perusteella voidaan kuitenkin katsoa vahingonkorvauksen kannalta merkitykselliseksi ajanjaksoksi ainoastaan 1.4.1984 ja 29.3.1989 välinen aika. Tästä seuraa, että ajanjakson, jolta korvausta suoritetaan, viimeinen päivä ei voi olla 29.3.1989 jälkeen; tämän päivän jälkeen maidontuotannon uudelleenaloittamisen myöhästymistä ei missään tapauksessa voida lukea yhteisön syyksi.
- 269 Näin ollen vahingonkorvauksen kannalta merkityksellinen ajanjakso on Heinemannin kohdalla 20.11.1984—29.3.1989. Tällaisessa tilanteessa markkinointivuosien 1985/1986, 1986/1987 ja 1987/1988 osalta on otettava huomioon 365 päivää, ja ensimmäinen markkinointivuosi sisältää ainoastaan 132 päivää ja viimeinen 363.

B Kantajan hypoteettiset tulot

- 270 Heinemannin hypoteettiset tulot koostuvat tämän tuomion 67—69 kohdassa täsmennetyn laskentatavan mukaisesti niistä tuloista, jotka kantaja olisi asioiden

sujuessa normaalisti saanut maidontoimituksistaan ja teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä muuttuvien kustannusten vähentämisen jälkeen.

- 271 Vaikka komissio arvosteleeekin kantajan suorittaman vahinkolaskelman lopputulosta, se ei riitauta kantajan laskelman eri osatekijöitä alkuperäisiin viitemääriin välituomion 29—32 kohdan mukaisesti tehtäviä vähennyksiä lukuun ottamatta.

1. Maidon myynnistä ja teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä saatavat hypoteettiset tulot

- 272 Tämän tuomion 92 kohdassa vahvistetun menetelmän mukaisesti tulot, jotka Heinemann olisi saanut maidontoimituksesta, jos asiat olisivat sujuneet normaalisti, lasketaan kertomalla maidon hinnalla ne maitomäärät, jotka hän olisi voinut toimittaa vahingonkorvauksen maksamisen kannalta merkityksellisen ajanjakson aikana; saatuun määrään on lisättävä teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä saadut tulot.

a) Hypoteettiset viitemäärät

- 273 Asianosaiset ovat yhtä mieltä siitä maitomäärästä, jonka perusteella hypoteettiset maitomäärät on vahvistettava maidon markkinointivuotta kohden. Tämä määrä on laskettava välituomion 28—32 kohdan mukaan kaupan pitämisestä luopumista koskevan palkkion määrittämiseksi käytettyjen määrien perusteella. Tämä määrä on 36 705 kiloa.

- 274 Välituomion 29 kohdan mukaan tästä yhdellä prosentilla korotetusta perusmäärästä on tehtävä vähennys, joka vastaa suuruudeltaan asetuksen N:o 857/84 2 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuihin toimituksiin sovellettavia vähennyksiä. Tämä vastaava vähennyksen määrä on riidanalainen.
- 275 Vaikka asiassa ei ole kiistetty sitä, että Milch-Garantiemengen-Verordnungin (yhteisön lisämaksun täytäntöönpanosta annettu asetus, jäljempänä MGVO) mukaan normaalin vähennyksen suuruus on 4 prosenttia, kantaja vaatii sovellettavaksi 2 prosenttia, jota hänen mukaansa sovelletaan hänen tapauksensa kaltaisiin pieniin määriin.
- 276 Koska yleinen vähennyksen suuruus on 4 prosenttia, komissio esittää, että tämän prosenttiluvun soveltaminen on kantajan kannalta edullisempaa, sillä vähennykset ovat markkinointivuoden 1984/1985 jälkeen olleet määrältään korkeampia.
- 277 Neuvosto toteaa erityisesti asiassa C-21/92, Kamp, 5.5.1994 annettuun tuomioon (Kok. 1994, s. I-1619) viitaten olevansa valmis hyväksymään vastaavan vähennyksen määräksi 7,5 prosenttia.
- 278 Edellä olevien erilaisten näkökantojen takia asiantuntija viittaa vähennysten määristä annetun Saksan säädöksen MGVO:n 4 §:n 2 ja 3 momenttiin ja erityisesti sellaisia tiloja koskevaan poikkeussäännökseen, joiden toimitukset alitavat 161 000 maitokiloa markkinointivuodessa. Se katsoo, että asianmukaisempi ratkaisutapa on soveltaa vähennyksiä eri suuruuksina, sellaisina kuin ne olisivat, jos hypoteettisesti sovellettaisiin yksinomaan Saksan säädöstä. Neuvoston mukaan vähennyksen suuruus on kolmen ensimmäisen markkinointivuoden osalta 2 prosenttia ja kahden viimeisen markkinointivuoden osalta 7,5 prosenttia.

- 279 Asiantuntija esittää myös, että laskelmassa on otettava huomioon avustus, jota maksettiin, kun alkuperäistä vähennyksen määrää oli korotettu 5,5 prosentilla markkinointivuoden 1987/1988 osalta ja joka on 300 DEM 1 000:lta tuottamatta jääneeltä maitokilolta ja 241 DEM samoin edellytyksin seuraavan markkinointivuoden osalta. Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 130 kohdan lopussa, asiantuntija sisällyttää maidon myynnistä saatujen hypoteettisten tulojen laskelmaansa 600 DEM markkinointivuoden 1987/1988 ja 482 DEM viimeisen markkinointivuoden osalta.
- 280 Kantaja hyväksyy asiantuntijan ehdotuksen sillä varauksella, että hänen oikeutensa avustuksen suuruiseen vahingonkorvaukseen hyväksytään. Hän vaatii häntä koskeneen ylimääräisen vähennyksen johdosta maksettavaksi lisäksi MGVO:n mukaisena vahingonkorvauksena 440 DEM kummaltakin kahdelta viimeiseltä markkinointivuodelta. Kantaja väittää tämän vaatimuksensa tueksi, että häntä oli koskenut toinen, 3 prosentin suuruinen vähennys 1.4.1987 lähtien.
- 281 Komissio toistaa perustelunsa ja esittää, että vähennysprosenttien valinnassa on kysymyksessä oikeuskysymyksestä, johon yhteisöjen tuomioistuimen on otettava kantaa.
- 282 Tältä osin on todettava, että tällainen kysymys kuuluu jäsenvaltion sisäisen oikeuden piiriin. Yhteisöjen tuomioistuimen tehtävänä ei ole näin ollen tulkita sitä silloinkaan, kun sillä turvataan yhteisön oikeuden toteuttaminen.
- 283 Selvää on, että komission koko merkityksellisen vahingonkorvausajanjakson osalta ehdottama 4 prosentin suuruinen yhtenäinen vähennysprosentti tai neuvoston hyväksymä 7,5 prosentin suuruinen vähennys eivät heijasta niitä tosiasiallisia vähennysprosentteja, joita olisi kantajaan sovellettu, jos asiat olisivat sujuneet normaalisti. Komissio myöntää nimittäin itse, että tämän ajanjakson lopussa sovellettiin suurempaa prosenttilukua ja neuvosto ehdottaa käytettäväksi asetuksen N:o 2187/93 mukaisesti tehdyn hyvitystarjouksen yhteydessä käytettyä määrää.

- 284 Sen sijaan on varmaa, että kuten yhteisöjen tuomioistuin on useaan kertaan todennut (ks. esim. asia C-22/94, Irish Farmers Association ym., tuomio 15.4.1997, Kok. 1997, s. I-1809), kantajalle myönnettyjä viitemääriä on pienennetty eri tavoin eri ajanjaksoina joko sovellettujen vähennysten takia tai siksi, että maidon kaupan pitäminen on keskeytetty osan näiden viitemäärien kohdalta.
- 285 Tällaisessa tilanteessa asiantuntijan käyttämä menetelmä vaikuttaa Heinemannin tosiasiallisen tilanteen kannalta asianmukaisemmalta. Tästä seuraa, että alkupe-
räisestä 36 705 maitokilon määrästä on tehtävä 2 prosentin suuruinen vähennys kolmen ensimmäisen markkinointivuoden ja 7,5 prosentin suuruinen vähennys kahden viimeisen markkinointivuoden osalta. Koska Saksan lainsäätäjä on sää-
tänyt sovellettavan vähennyksen 5,5 prosentilla tapahtuneen korottamisen vas-
tikkeena maksettavasta avustuksesta, tämä avustus on otettava huomioon vahingonkorvauksen laskemisessa. Sen sijaan kantajan vaatimaa 440 DEM:n
suuruista avustusta ei voida ottaa huomioon, koska kantaja ei ole mitenkään
yksilöinyt vaatimustaan sillä tavoin, että yhteisöjen tuomioistuin pystyisi ar-
vioimaan sen perusteltavuuden.
- 286 Tästä seuraa, että ottaen huomioon vahingonkorvauksen kannalta merkityk-
sellisten markkinointivuosien kesto vahvistetaan hypoteettiset maidon viitemää-
rät 13 139 kiloksi markkinointivuoden 1984/1985 osalta, 36 331 kiloksi
markkinointivuosien 1985/1986 ja 1986/1987 osalta, 34 292 kiloksi markki-
nointivuoden 1987/1988 osalta ja 34 104 kiloksi markkinointivuoden
1988/1989 osalta.

b) Maidon hinta

- 287 Heinemann vetoaa Spandaun asiantuntijalausunnosta ilmeneviin maidon hin-
toihin. Neuvosto esittää, että nämä hinnat ovat suurin piirtein samat kuin ase-
tuksen N:o 2187/93 mukaisesti joillekin tuottajille tehdyn hyvitystarjouksen
perusteena olleet hinnat.

- 288 Yhteisöjen tuomioistuimessa 20.5.1996 pidetyn kuulemistilaisuuden aikana asianosaiset ovat sopineet nimenomaisesti näistä hinnoista. Asiantuntija on vahvistanut tämän sopimuksen perusteella seuraavat hinnat markkinointivuotta ja toimitettua 100 maitokiloa kohti: 67,10 DEM vuodelta 1984/1985, 70,10 DEM vuodelta 1985/1986, 69,30 DEM vuosilta 1986/1987 ja 1987/1988 ja 75,20 DEM vuodelta 1988/1989.
- 289 Saadakseen määrät, jotka vastaavat maidon myynnistä saatuja tuloksia markkinointivuositain, nämä hinnat on kerrottava tämän tuomion 286 kohdassa olevilla määrillä, minkä perusteella saadaan seuraavat määrät: 8 816 DEM vuonna 1984/1985, 25 468 DEM vuonna 1985/1986, 25 177 DEM vuonna 1986/1987, 24 364 DEM vuonna 1987/1988 ja 26 128 DEM vuonna 1988/1989.
- 290 Näiden kahden viimeisen markkinointivuoden tuloihin on lisättävä saamatta jääneistä avustuksista toisaalta 600 DEM ja toisaalta 482 DEM.
- 291 Edellä olevasta seuraa, että ne hypoteettiset tulot, jotka Heinemann olisi voinut saada maidontuotannosta, ovat asiantuntijan lukujen ja laskelmien mukaan 111 035 DEM.

c) Teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä saatavat hypoteettiset tulot

- 292 Asianosaiset ovat päässeet yhteisymmärrykseen myös teuraslehmien ja vasikoiden hinnoista sekä vuosittain teuraaksi menevien lehmien ja karjaa kohti vuodessa syntyvien vasikoiden määristä. Vaikka komissio oli alunperin vaatinut sovellettavaksi Heinemannin kannekirjelmään liitetystä ensimmäisestä asiantuntijalausunnosta ilmeneviä lukuja, vastaajina olevat toimielimet hyväksyvät kantajan maitokiloa kohti ilmoittamat määrät, jotka ovat 0,159 DEM vuonna 1984/1985, 0,154 DEM vuonna 1985/1986, 0,140 DEM vuonna 1986/1987, 0,130 DEM vuonna 1987/1988 ja 0,141 DEM vuonna 1988/1989. Kantajan

ilmoituksen mukaan nämä luvut ovat peräisin naapurialueen, Westfalen-Lippen maatalouspiirin tilastoista, sillä Hannoverin maatalouspiirin tilastoissa ei ole tietoja teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä.

293 Näiden lukujen perusteella asiantuntija päätyy teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä saatuihin seuraaviin tuloihin: 2 089 DEM vuonna 1984/1985, 5 595 DEM vuonna 1985/1986, 5 086 DEM vuonna 1986/1987, 4 458 DEM vuonna 1987/1988 ja 4 809 DEM vuonna 1988/1989.

294 Edellä olevista seikoista seuraa, että ei ole olemassa mitään syytä olla nou-
dattamatta asiantuntijan lukuja, jotka huomioon otettavia viitemääriä lukuun
ottamatta perustuvat riidattomiin lukuihin.

295 Näin ollen niiden hypoteettisten tulojen kokonaismääräksi, jotka kantaja olisi
voinut saada teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä, vahvistetaan 22 037 DEM.

296 Siten niiden tulojen kokonaismääräksi, jotka Heinemann olisi voinut saada
maidon sekä teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä, arvioidaan 133 072 DEM.

2. Muuttuvat kulut

297 Asianosaiset ovat yksimielisiä muuttuvien kustannusten laskentatavasta, mutta
erimielisiä siitä, mitä määriä sen osalta on otettava huomioon.

- 298 Komissio arvostelee kantajaa siitä, että tämä on käyttänyt Spandaun asiantuntijalausunnossa olevia lukuja kannekirjelmään ja sen liitteisiin sisältyviin lukuihin tukeutumisen sijasta, mutta komissio ei kuitenkaan esitä omia lukuja.
- 299 Asiassa on riidatonta ensinnäkin se, että luvut, joihin kantaja viittaa, ovat peräisin Spandaun asiantuntijalausunnosta, ja toiseksi se, että muuttuvien kustannusten laskemiseksi tässä asiantuntijalausunnossa käytetään poikkeuksellisesti Westfalen-Lippen maatalouspiirin tilastoja.
- 300 Muuttuvien kustannusten määrittämiseksi asiantuntija on vahvistanut lehmän keskituotoksen kehityksen huomioon ottaen niiden lehmien lukumäärän, jotka kantajan olisi pitänyt pitää tuottaakseen tämän tuomion 286 kohdassa mainittujen hypoteettisten viitemäärien verran maitoa.
- 301 Toisin kuin Spandaun asiantuntijalausunnossa, asiantuntija on tukeutunut tuottavuuden kehityksen määrittämisen osalta Hannoverin maatalouspiirin laatimiin tilastoihin ja saanut kiloina lehmää kohden ilmaistut seuraavat keskimääräiset maitomäärät: 4 515 kiloa vuonna 1984/1985, 4 630 kiloa vuonna 1985/1986, 4 705 kiloa vuonna 1986/1987, 4 400 kiloa vuonna 1987/1988 ja 4 390 kiloa vuonna 1988/1989. Asiantuntija täsmentää tältä osin, että Westfalen-Lippen maatalouspiirin laatimissa tilastoissa on päädytty Hannoverin maatalouspiirin tilastoja korkeampaan tuottavuuteen, minkä takia kyseiset tilastot eivät vastaa kantajan tilan tosiasiallista tilannetta.
- 302 Asiantuntija muistuttaa seuraavaksi siitä, että tietyn maitomäärän toimittamiseksi meijereihin tilan täytyy tuottaa tätä määrää suurempi määrä maitoa ja toteaa sitten, että edellisessä kohdassa osoitettu tuotannon kehitys koskee toimitettuja maitomääriä, ja täsmentää vielä, että hän on määritellyt Heinemannin tilan toimittaman määrän ja tuottaman määrän välisen suhteen Alankomaiden osalta pätevien lukujen perusteella.

- 303 Asiantuntijan arvion lopputuloksen mukaan lypsylehmien tarve on ensimmäisenä markkinointivuonna yhdeksän, seuraavina kolmena markkinointivuonna kahdeksan ja viimeisenä markkinointivuonna seitsemän lehmää.
- 304 Kuten julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksensa 136 kohtaan ottamasta taulukosta ilmenee, asiantuntija päätyy Hannoverin maatalouspiirin laatimia tilastoja käyttäen kantajalle aiheutuneiden muuttuvien kustannusten osalta seuraaviin määriin: 7 157 DEM vuonna 1984/1985, 18 120 DEM vuonna 1985/1986, 17 736 DEM vuonna 1986/1987, 18 136 DEM vuonna 1987/1988 ja 15 608 DEM vuonna 1988/1989. Asiantuntijan laskelman mukaan muuttuvien kustannusten kokonaismäärä on siten 76 757 DEM.
- 305 Komission asiantuntijan osalta esittämää arvostelua, jonka mukaan asiantuntija olisi virheellisesti olettanut, että Alankomaiden osalta pätevät tilastot olisivat tuottavuuden kehityksen yhteydessä tarkastellun toimitetun määrän ja tuotetun määrän välisen suhteen määrittämiseksi asianmukaisia, ei voida hyväksyä. Asiantuntijan käyttämänsä menetelmän tueksi esittämät perustelut ovat nimittäin vakuuttavia ja riittäviä.
- 306 Kaikista edellä olevista seikoista seuraa näin ollen, että asiantuntijan laskemat määrät otetaan muuttuvien kustannusten osalta asianmukaisina ja kohtuullisina huomioon.

C Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot

- 307 Aluksi on todettava, että siitä huolimatta, että Heinemann pysyy edelleen käsityksessään, että ainoastaan tosiasialliset sonnien teuraaksi kasvattamisesta saadut tulot ovat merkityksellisiä, hän on esittänyt kolmen tuotantotekijän laskemisen mahdollistavat tiedot.

1. Vapaaksi tullee pääomasta saatu tulo

- 308 Vaikka kantaja väittää edelleen, ettei hänellä ole tosiasiassa koskaan ollut käytössään vapaaksi tullutta pääomaa, asianosaiset ovat sopineet lopulta hyväksytyn laskentatavan yhteydessä vapaaksi tullutta pääomaa vastaavasta määrästä. Kantajan mukaan tämä määrä on 6 200 DEM navettapaikalta. Tämä summa koostuu toisaalta 8 000 DEM:ksi arvioidun navettapaikan puolikkaan arvosta ja toisaalta 2 200 DEM:ksi arvioidun hiehon keskimääräisestä ostohinnasta.
- 309 Komissio esittää, että edellä mainittuun summaan ei ole sisällytetty koneiden ja etenkin lypsylaitteistojen uusimiseen tarvittavia investointeja.
- 310 Kantaja väittää sovellettavan korkoprosentin osalta, että sen määrä on 3,5 prosenttia, joka on Saksan hallituksen maataloustilastoissaan käyttämä luku. Komissio ja neuvosto katsovat, että asianmukaisempi prosenttiluku olisi noin 5,5 prosenttia. Komissio palauttaa mieliin, että välituomion antamisen jälkeen maksettavaksi tulevien viivästyskorkojen määrä on 8 prosenttia ja että kantaja on lähtenyt liikkeelle hyvitysluonteisten korkojen osalta 5 ja 6,5 prosentin välillä sijaitsevista koroista.
- 311 Asiantuntija katsoo vapaaksi tullee pääomaksi ainoastaan sen määrän, joka oli investoitava uudelleen lehtiin maidontuotannon uudelleen aloittamisajan kohtana vuonna 1984. Hän ottaa tältä osin laskentaperusteeksi asianosaisten sopiman hinnan eli 2 200 DEM hieholta ja kertoo sen maidontuotantoon tarvittavien lehmien määrällä. Hän muistuttaa siitä, että hän otti — kuten asiassa C-104/89 — lypsykoneita ja kylmälaitteistoja edustavan pääoman huomioon muuttuvien kustannusten yhteydessä ja karjanpitämisestä suojarakennuksissa aiheutuvat kustannukset vapaaksi tullee maa-alueista saatujen tulojen arvioimisen yhteydessä (ks. tämän tuomion 184 kohta).

- 312 Asiantuntija arvioi viitemäärään sovellettavan asteittaisen vähennyksen, joka oli 2 prosenttia ensimmäisen kolmen ja 7,5 prosenttia kahden viimeisen markkinointivuoden aikana, huomioon ottaen vapaaksi tulleen pääoman kokonaismääräksi 17 600 DEM.
- 313 Asiantuntija soveltaa tähän pääomaan paikallisten säästöpankkien tarjoamaa korkoprosenttia vähennettynä, kuten tämän tuomion 185 kohdassa on todettu, vuosittain muuttuvalla elinkustannusindeksin mukaisella prosenttiluvulla. Siten sovellettava prosenttiluku oli 0,99 prosenttia vuonna 1984/1985, 1,25 prosenttia vuonna 1985/1986, 2,88 prosenttia vuonna 1986/1987, 2,18 prosenttia vuonna 1987/1988 ja 0,95 prosenttia vuonna 1988/1989.
- 314 Edellä olevasta käy ilmi, että asiantuntija ehdottaa vapaaksi tulleesta pääomasta saaduiksi tuloiksi seuraavia määriä: 71 DEM vuoden 1984/1985 osalta, 248 DEM vuoden 1985/1986 osalta, 570 DEM vuoden 1986/1987 osalta, 432 DEM vuoden 1987/1988 osalta ja 187 DEM vuoden 1988/1989 osalta.
- 315 Kantaja esittää, että kun vapaaksi tulleesta pääomasta vähennetään inflaatioprosentit, hänellä ei olisi ollut ollenkaan tuloja, sillä korkoprosentti oli negatiivinen koko merkityksellisen ajanjakson ajan.
- 316 Vastaaajina olevat toimielimet arvostelevat samoin inflaatioprosentin vähentämistä. Komissio muistuttaa siitä, että jos viljelijä olisi laittanut vapaaksi tulleen pääoman pankkiin, hän olisi saanut normaaliprosentin mukaisesti lasketut korot ilman inflaatioprosentin vähentämistä.
- 317 Ne riitauttavat lisäksi sen, että huomioon otetaan ainoastaan hiehojen hinta. Niiden mukaan laskelmaan on sisällytettävä kaikki lypsylehmäryhmät eri lypsykausien lehmistä muodostuvan karjan koostumuksen huomioon ottamiseksi.

- 318 Kun kyse on asiantuntijan huomioon ottaman karjan koostumuksesta, on syytä todeta, että asiantuntija on käyttänyt tämän tuomion 188 kohdassa kuvattua menetelmää siltä osin kuin siinä otetaan huomioon pelkästään ne lehmät, jotka olisi tarvittu saatujen hypoteettisten määrien mukaiseen tuotantoon siitä ajan-
kohdasta alkaen, jona maidontuotanto olisi aloitettu uudelleen.
- 319 Asiantuntija tukeutuu Heinemannin asiassa pelkästään hiehojen hintaan eikä — toisin kuin asiassa C-104/89 — ota huomioon erilaisia lehmäryhmiä, joista karja välttämättä koostuu maidontuotannon uudelleenaloittamisajankohtana (ks. tämän tuomion 182 kohta).
- 320 Asiantuntijan käyttämä menetelmä on kuitenkin katsottava asianmukaiseksi ja kohtuulliseksi kahdesta syystä. Ensinnäkin koska Heinemannin karja on kooltaan pieni, sen osalta ei voida ottaa huomioon kaikkia sellaisia ominaisuuksia, jotka koskevat suurempaan karjaan kuuluvia lehmiä; sitä paitsi eri eläinryhmään kuuluvien eläinten väliset hinnanerot ovat vähäisiä, kuten Alankomaissa sovelletuista hinnoista käy ilmi. Lisäksi komissio on itse esittämästään arvostelusta huolimatta tukeutunut laskelmassaan 2 200 DEM:n suuruiseen hintaan.
- 321 Sen sijaan tämän tuomion 191 kohdassa olevista syistä on syytä luopua inflaatioprosentin vähentämisestä ja hyväksyä siten se, että laskelmassa sovelletaan paikallisten säästökassojen tarjoamaa korkokantaa.
- 322 Siten kun otetaan huomioon 3,39 prosentin korkokanta vuodelta 1984/1985 sekä 3,25 prosentin vuodelta 1985/1986, 2,78 prosentin vuodelta 1986/1987, 2,38 prosentin vuodelta 1987/1988 ja 2,25 prosentin korkokanta vuodelta 1988/1989, on todettava, että vuonna 1984 yhdeksän uuden 2 200 DEM maksavan hiehon ostamiseen tarvittava pääoma olisi tuonut kantajalle tuloja edellä mainittuina markkinointivuosina vastaavasti 243 DEM, 643 DEM, 550 DEM, 471 DEM ja 443 DEM.

- 323 Edellä olevista seikoista seuraa, että Heinemannin keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot vapaaksi tulleesta pääomasta olivat yhteensä 2 350 DEM.

2. Vapaiksi tulleista maa-alueista saadut tulot

- 324 Asianosaiset tukeutuvat Hannoverin maatalouspiirin tilastoihin perustuvien tietojen — kuten Heinemann — tai Westfalen-Lippen maatalouspiirin tilastoihin perustuvien tietojen — kuten komissio — nojalla erilaisiin lukuihin sekä maa-alueiden vuokrien että lehmää kohden tarvittavan hehtaarimäärän osalta, kuten julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksen 142 kohtaan otetuista taulukoista käy ilmi.
- 325 Asiantuntija on ottanut asiassa C-104/89 sovelletun laskentatavan mukaisesti huomioon vapaiksi tulleiden alueiden vuokrahinnan lisäksi näillä alueilla olevien rakennusten vuokrahinnan. Asiantuntija arvioi kantajan käyttämien tilastotietojen perusteella maatalousmaan hehtaarivuokran ja koko vapaaksi tulleen pinta-alan seuraavasti: 560 DEM ja 5,06 ha vuodelta 1984/1985, 520 DEM ja 4,74 ha vuodelta 1985/1986, 717 DEM ja 4,46 ha vuodelta 1986/1987, 644 DEM ja 4,27 ha vuodelta 1987/1988 sekä 610 DEM ja 4,26 ha vuodelta 1988/1989.
- 326 Asiantuntija päätyy näiden tietojen perusteella siihen, että maatalousmaan vuokraamisesta saatiin tuloa 1 026 DEM vuonna 1984/1985, 2 463 DEM vuonna 1985/1986, 3 289 DEM vuonna 1986/1987, 2 749 DEM vuonna 1987/1988 ja 2 585 DEM vuonna 1988/1989, minkä perusteella vapautuneista maa-alueista saaduksi kokonaistuloksi saadaan 12 112 DEM.
- 327 Heinemann katsoo ensinnäkin, että asiantuntija on sisällyttänyt virheellisesti laskelmiinsa rakennusten vuokran ja että hehtaarivuokrien osalta huomioon otettavat määrät eivät saa missään tapauksessa ylittää komission esittämiä

määriä. Seuraavaksi hän toistaa perustelunsa, jonka mukaan ainoastaan teuraaksi kasvatettavaan yhdeksään sonniin liittyvät tulot on otettava huomioon.

- 328 Koska ainoastaan lypsylehmäkarjan tarvitsema maa-alue vapautui maidontuotannon lopettamisen jälkeen ja koska ainoastaan sitä voidaan vuokrata, tämä alue on määriteltävä kertomalla kunakin markkinointivuonna tarvittavien lehmien lukumäärä hehtaarikohtaisella räsituskyvyllä: viimeksi mainittu luku osoittaa suuria tuotantoeläimiä ilmaisevana yksikkönä, kuinka monta lehmää voidaan pitää kutakin hehtaaria kohden.
- 329 Samojen tilastoiden käyttämisestä huolimatta kantajan ja asiantuntijan saamien lopputulosten välillä olevat erot johtuvat asiantuntijan mukaan siitä, että Heinemann on tulkinnut virheellisesti suuria tuotantoeläimiä koskevassa yksikössä ilmaistuun räsituskykyyn liittyviä lukuja.
- 330 Asiantuntijan kantajan tekemän virheen osalta esittämä selitys on looginen ja vakuuttava. Lisäksi asianosaiset eivät ole esittäneet mitään seikkoja, joiden perusteella asiantuntijan lopputulos voitaisiin kumota, minkä takia asiantuntijan lopputulos on hyväksyttävä kuitenkin niin, että sen osalta on korjattava tietyt pienet laskuvirheet. Siten näyttää oikealta ja asianmukaiselta arvioida vapaaksi tulleista maa-alueista kantajan saamaksi hypoteettiseksi tuloksi 12 112 DEM.

3. Vapaaksi tulleesta työajasta saatu tulo

- 331 Kantaja väittää lypsylehmää kohden käytetyn työajan olevan puolitoista tuntia päivässä eli 45 minuuttia aamulla ja 45 minuuttia illalla. Tästä seuraa, että maidontuotannon lopettamisen johdosta olisi vapautunut 547,5 työtuntia vuodessa.

- 332 Komission mukaan yhden lypsylehmän pitämiseen vaadittava työmäärä on 80 työtuntia vuodessa. Tämä luku saattaa vaihdella karjan koon mukaan, koska suuressa karjassa tarvitaan pääsääntöisesti vähemmän työtunteja lehmää kohden kuin pienessä karjassa. Komissio katsoo, että kantaja olisi tarvinnut yhdeksän lypsylehmää kohden yhteensä 720 työtuntia vuodessa.
- 333 Kantaja toistaa työstä saadun palkan osalta esittämänsä perusteen, jonka mukaan huomioon on otettava se tulo, jonka viljelijä itse tai hänen perheenjäsenensä saivat sonnien kasvattamistoiminnasta. Kantajan mukaan sonnien kasvattamisesta saadut tulot jäivät kuitenkin negatiivisiksi markkinointivuotta 1985/1986 lukuun ottamatta, jona siitä saatiin 8 567 DEM tuloa.
- 334 Komissio perustaa sen sijaan arviointinsa maataloustyöntekijän keskimääräiseen tuntipalkkaan, joka on 9,79 DEM vuonna 1984/1985, 8,15 DEM vuonna 1985/1986, 4,50 DEM vuonna 1987/1988 ja 9,77 DEM vuonna 1988/1989. Kun nämä luvut kerrotaan vapaaksi tulleilla työtunneilla, vapaaksi tulleesta työajasta saaduksi tuloksi saadaan 25 390 DEM.
- 335 Asiantuntija toteaa, että Hannoverin maatalouspiirin tilastojen mukaan karjataloudessa lehmää kohden käytetty vuosittainen työaika oli noin 60 tuntia. Hän vahvistaa oikeaksi komission esittämän tiedon, jonka mukaan kantajan kaltaisissa pienissä karjoissa lehmää kohden tarvittava työaika on suurempi. Asiantuntija päätyy tästä syystä kantajan ilmoittaman 547,7 työtunnin perusteella 68,44 tuntiin lehmältä vuodessa, jonka hän pyöristää Heinemannin karjan pienen koon takia 70 tunniksi, ja päätyy yhteensä 560 tuntiin vuodessa.
- 336 Kun asiantuntija kertoo sen ajan, jonka kantaja olisi joutunut käyttämään karjansa hoitamiseen markkinointivuodessa maataloustyöntekijän vähimmäistunti-

palkalla ilman sosiaalikuluja ja kun tämä palkka oli 9,67 DEM vuonna 1984/1985, 9,97 DEM vuonna 1985/1986, 10,17 DEM vuonna 1986/1987, 10,40 DEM vuonna 1987/1988 ja 10,55 DEM vuonna 1988/1989, hän saa tulojen määräksi 2 203 DEM vuonna 1984/1985 227,84 tarvittavan työtunnin perusteella, 5 583 DEM, 5 695 DEM ja 5 824 DEM vuosina 1985/1986, 1986/1987 ja 1987/1988 560 tarvittavan työtunnin perusteella ja 5 141 DEM vuonna 1988/1989 487,32 tarvittavan työtunnin perusteella. Tästä seuraa, että sen keskimääräisen vaihtoehtoisen tulon määrä, jonka kantaja olisi saanut vapaaksi tulleesta työajasta, oli asiantuntijan mukaan 24 446 DEM.

- 337 Asianosaiset ovat arvioista eri mieltä asiantuntijan kanssa. Kantaja katsoo, että kokonaistulo on liian suuri siitä syystä, että asiantuntijan huomioon ottamat markkinointivuositaitaiset maataloustyöntekijän tuntipalkat olivat epärealistisia. Komissio arvostelee sitä, että asiantuntija on jättänyt ottamatta huomioon lehmien pitoon liittyvät työt, kuten peltojen viljelyn ja rehun varastoinnin, ja väittää edelleen, että 80 tuntia lehmää kohden vuodessa on lähempänä totuutta.
- 338 Asianosaisten esittämää arvostelua ei voida hyväksyä. Koska asiantuntija on maidontuotannon lopettamisen johdosta vapautuneiden työtuntien määrän laskemiseksi viitannut sekä asianomaisen maatalouspiirin ja kantajan itsensä esittämiin lukuihin, hänen tekemänsä päätelmät on katsottava oikeiksi. Kantaja ei ole esittänyt liian korkeaksi väittämänsä maataloustyöntekijän tuntipalkan osalta mitään yksityiskohtaista näyttöä, jonka perusteella asiantuntijan käyttämät määrät voitaisiin kumota.
- 339 Tästä seuraa, että Heinemannin vapaaksi tulleesta työajasta saaduiksi keskimääräisiksi vaihtoehtoisisiksi tuloiksi on katsottava 24 446 DEM.

D Sonniien kasvattamisesta saadut tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot

- 340 Sen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan, jossa todetaan, että vahingonkorvauksen kohteena on saattaa niin pitkälle kuin mahdollista yhteisön toimielinten lainvastaisen toiminnan kohteena olleen uhrin omaisuus ennalleen (ks. em. asia Grifoni v. Euratom, tuomion 40 kohta), vahingonkorvauksen laskemisessa on otettava huomioon tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot, jos ne ovat keskimääräisiä vaihtoehtoisia tuloja suuremmat.
- 341 Tässä asiassa on riidatonta, että Heinemann on käyttänyt vapaaksi tullutta työaikaansa sonniien kasvattamiseen. Sen sijaan asianosaiset ovat eri mieltä sonniien ja kyseisestä toiminnasta saadun tulon määrästä.
- 342 Teuraaksi kasvatettujen sonniien epävar nastasta määrästä huolimatta kantaja vahvistaa, että karjan koko oli keskimäärin 14,4 nautaa. Sen lisäksi kantaja väittää maitokiintiön myöntämistä odotellessaan pitäneensä lypsylehmiä yli vuoden verran sen ajanjakson alkamisesta, jona hän oli sitoutunut luopumaan maidon kaupan pitämisestä. Tästä syytä hänen oli mahdotonta pitää sonneja yhdeksää enempää. Hän viittaa tältä osin enintään yhdeksälle lehmälle soveltuvan navetansa kokoon.
- 343 Komissio kiistää sen, että yksi lehmäpaikka vastaisi yhtä sonnipaikkaa ja arvioi sonniien määräksi kantajan tilalla 35. Lisäksi se ei ole vakuuttunut siitä, että kantaja olisi pitänyt vuoden verran lypsylehmiä.
- 344 Sonniien kasvattamisesta saatujen tulojen osalta ei ole tarpeen tutkia kantajan lukuja yksityiskohtaisesti, sillä kantaja väittää tehneensä kyseisellä toiminnalla tappiota markkinointivuotta 1985/1986 lukuun ottamatta, jona hän sai voittoa 8 567 DEM.

- 345 Komissio esittää tosiasiallisten korvaavien tulojen osalta erilaisia tuloksia. Ensinnäkin se vetoaa erääseen kannekirjelmän liitteenä jätettyyn tilintarkastustoimiston erittelemättömään todistukseen, jossa tosiasiallisten vaihtoehtoisten tulojen määräksi todetaan 15 227 DEM.
- 346 Toiseksi komissio suorittaa 35 sonnin ja alkuperältään epäselvän sonnia ja markkinointivuotta koskevan bruttomarginaalin perusteella "konkreettiseksi" luonnehtimansa laskelman, jonka perusteella tosiasiallisten vaihtoehtoisten tulojen määräksi saadaan 67 541 DEM, joka vastaa 9 303 DEM:n suuruista tosiasiallista voittoa vuonna 1984/1985, 15 227 DEM:n suuruista tosiasiallista voittoa kolmena sitä seuraavana markkinointivuonna ja 12 557 DEM:n suuruista tosiasiallista voittoa vuonna 1988/1989.
- 347 Kolmanneksi komissio päättyy saman laskelman perusteella, mutta tukeutumalla sekä kannekirjelmästä että Spandaun asiantuntijalausunnosta ilmenevään sonnia ja markkinointivuotta koskevaan bruttomarginaaliin, 50 252 DEM:n ja 57 286 DEM:n määriin.
- 348 Jos oletetaan, kuten julkisasiamies on tehnyt ratkaisuehdotuksensa 149 kohdassa, että Spandaun asiantuntijalausunnosta ilmenevät bruttomarginaalit sonnia kohden eli 356 DEM vuodelta 1984/1985, 340 DEM vuodelta 1985/1986, 432 DEM vuodelta 1986/1987, 325 DEM vuodelta 1987/1988 ja 389 DEM vuodelta 1988/1989 ovat riidattomia ja että kasvatettavaksi tarkoitettujen sonnien määrä on asiantuntijan arvion mukaisesti 21, kantaja olisi saanut tosiasiallisina tuloina 33 448 DEM, mihin määrään julkisasiamies on päätenyt ratkaisuehdotuksensa 149 kohdassa.
- 349 Ottaen huomioon useat määrät, jotka saattavat vastata kantajan sonnien kasvattamisesta tosiasiallisesti saamaa tuloa, on syytä todeta, että komissio ei ole

esittänyt riittävää näyttöä Heinemannin esittämien lukujen kumoamiseksi. Yksikään komission esittämistä laskentaan liittyvistä seikoista ei koske kantajan tosiasiallisesti pitämien sonnien lukumäärää, sillä niiden määrä on asiantuntijan arviointiyrityksistä huolimatta jäänyt epätarkaksi. Sitä paitsi sonninkasvatusta koskevat bruttomarginaalit ovat peräisin tilastotiedoista ja ovat siksi luonteeltaan enemmän tai vähemmän hypoteettisia.

- 350 Yhteisöjen tuomioistuin toteaa näin ollen, että asiassa ei ole näytetty kantajan saaneen sonnien kasvattamisesta keskimääräisiä vaihtoehtoisia tuloja suurempia tosiasiallisia vaihtoehtoisia tuloja.

E Hyvitysluonteiset korot

- 351 Siltä osin kuin kantaja pyrkii hyvitysluonteisia korkoja koskevalla vaatimuksellaan nostamaan kannekirjelmään sisältyviä lukuina ilmaistuja vaatimuksiaan, on palautettava mieliin, että tällainen vaatimus otetaan tutkittavaksi ainoastaan siltä osin kuin se koskee rahan arvon alentumiseen liittyvien menestysten korvaamista (ks. tämän tuomion 52, 53 ja 58 kohta).

- 352 Tältä osin vaikuttaa asianmukaiselta ja kohtuulliselta lisätä maksettavan vahingonkorvauksen kokonaismäärään 1,5 prosentin suuruinen vuotuinen korko

20.11.1984 lukien eli siitä päivästä alkaen, jona maidon kaupan pitämisestä luopumisesta annettu sitoumus päättyi. Tämä prosenttimäärä seuraa siitä, että asiantuntijalausunnon mukaan inflaatioprosentti oli merkityksellisenä ajanjaksona keskimäärin 1,2 prosenttia.

F Heinemannin vahingonkorvaus

- 353 Niiden tulojen kokonaismääräksi, jotka kantaja olisi saanut hypoteettisista maidontoimituksista, on hänen tilannettaan vastaavien maitomäärien ja hintojen perusteella vahvistettava 111 035 DEM (ks. tämän tuomion 291 kohta).
- 354 Kuten tämän tuomion 295 kohdassa on todettu, kantaja olisi saanut teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä 22 037 DEM, joka vastaa asiantuntijan toteamaa summaa.
- 355 Edellä olevista summista on vähennettävä muuttuvat kulut, jotka vastaavat asiantuntijan huomioon ottamia määriä, kuten tämän tuomion 304 kohdassa on todettu. Muuttuvien kustannusten kokonaismäärä olisi ollut 76 757 DEM.
- 356 Vaihtoehtoisiin tuloihin liittyvien kolmen tuotantotekijän osalta on arvioitava sen tulon määräksi, jonka Heinemann olisi saanut vapaaksi tulleesta pääomasta, 2 350 DEM, sen tulon määräksi, jonka hän olisi saanut käytettäväksi tulleesta

maa-alueesta, 12 112 DEM ja sen tulon määräksi, jonka hän olisi hankkinut vaihtoehtoisella työllä, 24 446 DEM (ks. tämän tuomion 323, 330 ja 336 kohta).

357 Sen periaatteen mukaisesti, jonka mukaan tosiasiallisesti kärsitty vahinko on korvattava kokonaisuudessaan, tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot on otettava huomioon vahingonkorvauksen laskemisessa, jos ne ylittävät keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot. Kantaja väittää kuitenkin, ettei hän ole saanut yhtä vuotta lukuun ottamatta tuloja. Koska komission tämän osalta esittämillä tiedoilla ei voida osoittaa Heinemannin esittämiä lukuja vääriksi, on todettava, että Heinemannilla ei ole ollut keskimääräisiä vaihtoehtoisia tuloja suurempia tosiasiallisia vaihtoehtoisia tuloja.

358 Näin ollen Heinemannin henkilökohtainen laskelma vahvistetaan jäljempänä olevassa taulukossa olevien määrien mukaisesti seuraavasti:

	Kokonaismäärä (DEM:na)
Maidon myynti	111 035
Lehmien ja vasikoiden myynti	22 037
Yhteensä (hypoteettiset bruttotulot)	133 072
Muuttuvat kulut	76 753
Hypoteettiset tulot	56 319
Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot	
— Pääomasta saatu tulo	2 350
— Maa-alueesta saatu tulo	12 112
— Työstä saatu tulo	24 446
Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot yhteensä	38 908
Menetetty voitto	17 411

359 Edellä olevat seikat huomioon ottaen yhteisöjen tuomioistuin katsoo olevan syytä velvoittaa neuvosto ja komissio maksamaan yhteisvastuullisesti Heinemanille

menetetystä voitosta 17 411 DEM 1,5 prosentin suuruisine vuotuisine korkoineen 20.11.1984 alkaen välituomion antamiseen asti.

- 360 Tälle summalle on maksettava 7 prosentin suuruisia viivästyskorkoja laskettuna viimeksi mainitusta päivämäärästä alkaen summan tosiasialliseen maksamiseen asti.

VI Oikeudenkäyntikulut

- 361 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska tällainen vaatimus voidaan esittää istunnossa, sen tutkittavaksi ottamisen kannalta on merkityksetöntä se, että kantaja on esittänyt vaatimuksen vasta vastauskirjelmässään. Näin ollen on todettava, että kaikki asianosaiset ovat esittäneet oikeudenkäyntikuluvaatimukset.
- 362 Työjärjestyksen 69 artiklan 3 kohdan mukaisesti, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisten ja osa toisen asianosaisten hyväksi tai jos siihen on muutoin erityisiä syitä, yhteisöjen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan.
- 363 Tältä osin on todettava, että sekä välituomion tuomiolauselmasta sekä sen perusteena olevista tuomion perusteluista käy ilmi, että kantajat ovat voittaneet olennaisilta osilta. Yhteisöjen tuomioistuin on vahvistanut heidän oikeutensa

saada korvaus kullekin heistä asetuksilla N:o 857/84 ja N:o 1371/84 käyttöön otetun pätemättömän sääntelyn johdosta aiheutuneesta vahingosta, kun sääntelyssä ei ollut säädetty SLOM-tuottajaryhmälle, johon kantajat kuuluivat, myönnettävistä viitemääristä.

364 Samoin on todettava, että vaikka kantajat ovatkin hävinneet vahingonkorvausvaatimuksensa osittain siltä osin kuin yhteisöjen tuomioistuin ei ole hyväksynyt menetettynä voittona vaadittuja määriä kokonaisuudessaan, kantajat ovat kuitenkin saaneet suuremman korvauksen kuin vastaajina olevat toimielimet olivat ilmoittaneet olevansa valmiit maksamaan.

365 Näin ollen oikeusriidan ja niiden kantajien vaatimusten, jotka on hyväksytty, merkitys huomioon ottaen vastaajina olevien toimielinten on vastattava omista oikeudenkäyntikuluistaan ja korvattava yhteisvastuullisesti kantajien oikeudenkäyntikuluista 90 prosenttia asiantuntijalausuntoon liittyviä kuluja lukuun ottamatta.

366 Koska nämä kulut kuuluvat työjärjestyksen 73 artiklan a kohdan mukaan korvattaviin kuluihin, asianosaisten on vastattava niistä.

367 Näin ollen on päätettävä, että neuvoston ja komission on korvattava yhteisvastuullisesti 90 prosenttia asiantuntijalausunnon kuluista. Siltä osin kuin kaik-

kien kantajien vastattavaksi näissä kahdessa asiassa jää 10 prosenttia näistä kuluista, se huomioon ottaen, mikä heidän osuutensa on vahingonkorvausvaatimuksista kokonaisuudessaan ja miltä osin heidän vaatimuksensa on hyväksytty, asian C-104/89 kantajista on kunkin vastattava 22 prosentista ja Heinemannin 12 prosentista kuluista.

- 368 Oikeudenkäyntikulujen jakamisen osalta ei ole merkitystä sillä, että neuvosto ja komissio ilmoittivat toissijaisesti olevansa valmiita suorittamaan kantajille vahingonkorvausta asetuksen N:o 2187/93 perusteella, koska vastaavia maksuja ei ole suoritettu sellaisen ilmoituksen yhteydessä tai vähintäänkin sen jälkeen, minkä vuoksi oikeusriita olisi maksamisen jälkeen rajoittunut koskemaan vielä avoinna olevia määriä.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (kuudes jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

— asiassa C-104/89:

- 1) a) Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan yhteisöjen komissio veloitetaan maksamaan yhteisvastuullisesti Mulderille 555 818 NLG vahingonkorvausta.

- b) Tälle summalle on maksettava 1,85 prosentin suuruista vuotuista korkoa 1.10.1984 alkaen välituomion antamiseen asti.

- c) Tälle summalle on maksettava 8 prosentin suuruista viivästyskorkoa laskettuna viimeksi mainitusta päivämäärästä alkaen summan tosiasialliseen maksamiseen asti.

- 2) a) Neuvosto ja komissio veloitetaan maksamaan yhteisvastuullisesti Brinkhoffille 362 383 NLG vahingonkorvausta.

- b) Tälle summalle on maksettava 1,85 prosentin suuruista vuotuista korkoa 5.5.1984 alkaen välituomion antamiseen asti.

- c) Tälle summalle on maksettava 8 prosentin suuruista viivästyskorkoa laskettuna viimeksi mainitusta päivämäärästä alkaen summan tosiasialliseen maksamiseen asti.

- 3) a) Neuvosto ja komissio veloitetaan maksamaan yhteisvastuullisesti Muskensille 324 914 NLG vahingonkorvausta.

- b) Tälle summalle on maksettava 1,85 prosentin suuruista vuotuista korkoa 22.11.1984 alkaen välituomion antamiseen asti.

c) Tälle summalle on maksettava 8 prosentin suuruista viivästyskorkoa laskettuna viimeksi mainitusta päivämäärästä alkaen summan tosiasialliseen maksamiseen asti.

4) a) Neuvosto ja komissio veloitetaan maksamaan yhteisvastuullisesti Twijnstralle 579 570 NLG vahingonkorvausta.

b) Tälle summalle on maksettava 1,85 prosentin suuruista vuotuista korkoa 10.4.1985 alkaen välituomion antamiseen asti.

c) Tälle summalle on maksettava 8 prosentin suuruista viivästyskorkoa laskettuna viimeksi mainitusta päivämäärästä alkaen summan tosiasialliseen maksamiseen asti.

— asiassa C-37/90:

5) a) Neuvosto ja komissio veloitetaan maksamaan yhteisvastuullisesti Heinemannille 17 411 DEM vahingonkorvausta.

b) Tälle summalle on maksettava 1,5 prosentin suuruista vuotuista korkoa 20.11.1984 alkaen välituomion antamiseen asti.

c) Tälle summalle on maksettava 7 prosentin suuruista viivästyskorkoa laskettuna viimeksi mainitusta päivämäärästä alkaen summan tosiasialliseen maksamiseen asti.

— näissä kahdessa asiassa:

6) Kanteet hylätään muilta osin.

7) Neuvosto ja komissio vastaavat omista oikeudenkäymiskuluistaan, ja ne velvoitetaan korvaamaan yhteisvastuullisesti kantajille 90 prosenttia oikeudenkäyntikuluista yhteisöjen tuomioistuimen määräämään asian-tuntijalausuntoon liittyviä kuluja lukuun ottamatta. Neuvosto ja komissio

vastaavat näistä kuluista yhteisvastuullisesti 90 prosentista. Siltä osin kuin kaikkien kantajien vastattavaksi jää 10 prosenttia näistä kuluista, asian C-104/89 kantajat vastaavat kukin 22 prosentista ja Heinemann 12 prosentista kyseisistä kuluista.

Kapteyn

Hirsch

Ragnemalm

Julistettiin Luxemburgissa 27 päivänä tammikuuta 2000.

R. Grass

J. C. Moitinho de Almeida

kirjaaja

kuudennen jaoston puheenjohtaja

Sisällys

I	Asianosaisten vaatimukset ja asiantuntijalausunnon tulokset	I- 293
A	Vaatimukset asiassa C-104/89	I- 293
B	Vaatimukset asiassa C-37/90	I- 296
C	Asiantuntijalausunnon tulokset	I- 297
II	Tutkittavaksi ottaminen	I- 299
A	Vaatimusten esittäminen liian myöhään	I- 301
1.	Lukuina ilmaistujen vaatimusten esittäminen liian myöhään	I- 302
2.	Hyvitysluonteisten korkojen suorittamiseen tähtäävien vaatimusten esittäminen liian myöhään	I- 302
B	Oikeusvoimaa koskeva oikeudenkäyntiväite	I- 306
III	Näiden kahden asian yhteinen asiakysymys	I- 307
A	Menetetyn voiton laskeminen välituomion mukaan	I- 307
B	Kantajille aiheutuneen vahingon korvaamista koskevat periaatteet	I- 308
1.	Laskentatapa	I- 309
2.	Tilastoarvot	I- 310
3.	Todistustaakka	I- 313
IV	Asian C-104/89 aineellinen kysymys	I- 314
A	Vahingonkorvauksen kannalta merkitykselliset ajanjaksot	I- 314
B	Kantajien hypoteettiset tulot	I- 316
1.	Maidontoituksesta saadut hypoteettiset tulot	I- 316
a)	Hypoteettiset viitemäärät	I- 316
b)	Maidon hinta	I- 318
2.	Teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä saatavat hypoteettiset tulot	I- 319
C	Vähennettävät muuttuvat kulut	I- 324
1.	Muuttuvat kulut ulkopuolisen työvoiman käyttöön liittyviä kuluja lukuun ottamatta	I- 324
a)	Asianosaisten ja asiantuntijan esittämät laskelmat	I- 324
b)	Muuttuvien kustannusten käsite	I- 326
c)	Rehukustannukset	I- 327
d)	Kohtaan ”koneiden vuokraus ja huolto” liittyvät kulut	I- 328
e)	Maidon ylituotannon huomioonottaminen	I- 329
f)	Keinosiemennyksen ja muiden kulujen ottaminen kahdesti huomioon	I- 330

g) Huomioon otettuja tai huomioon otettavia pinta-aloja koskeva arvostelu . . .	I- 331
h) Yksilöllinen kannattavuus	I- 331
2. Ulkopuolista työvoimaa koskevat kustannukset	I- 332
D Vaihtoehtoiset tulot	I- 336
1. Keskimääräisten vaihtoehtoisten tulojen ja tosiasiallisten vaihtoehtoisten tulojen merkittävyys	I- 336
2. Vapaaksi tulleesta pääomasta saadut tulot	I- 337
3. Vapaaksi tulleista maa-alueista saadut tulot	I- 342
4. Vapaaksi tulleesta työajasta saatu tulo	I- 345
E Hyvitysluonteiset korot	I- 348
F Yksilölliset vahingonkorvaukset	I- 350
1. Mulderille maksettava vahingonkorvaus	I- 350
2. Brinkhoffille maksettava vahingonkorvaus	I- 353
3. Muskensille maksettava vahingonkorvaus	I- 356
4. Twijnstralle maksettava vahingonkorvaus	I- 358
V Asian C-37/90 aineellinen kysymys	I- 361
A Vahingonkorvauksen kannalta merkityksellinen ajanjakso	I- 361
B Kantajan hypoteettiset tulot	I- 362
1. Maidon myynnistä ja teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä saatavat hypoteettiset tulot	I- 363
a) Hypoteettiset viitemäärät	I- 363
b) Maidon hinta	I- 366
c) Teuraslehmien ja vasikoiden myynnistä saatavat hypoteettiset tulot	I- 367
2. Muuttuvat kulut	I- 368
C Keskimääräiset vaihtoehtoiset tulot	I- 370
1. Vapaaksi tulleesta pääomasta saatu tulo	I- 371
2. Vapaaksi tulleista maa-alueista saadut tulot	I- 374
3. Vapaaksi tulleesta työajasta saatu tulo	I- 375
	I - 391

D	Sonnien kasvattamisesta saadut tosiasialliset vaihtoehtoiset tulot	I-	378
E	Hyvitysluonteiset korot	I-	380
F	Heinemannin vahingonkorvaus	I-	381
VI	Oikeudenkäyntikulut	I-	383